

مقدمه‌ناشر

می و میخانه مست و می‌کشان مست
زمین مست و زمان مست، آسمان مست؛
نسیم از حلقه زلف تو بگذشت
چمن شد مست و
باغ و

باغبان مست
تا زدم یک جرعه می از چشم مستت، تا گرفتم جام مدهوشی ز دستت
شد زمین مست،
آسمان مست، بلبلان نغمه‌خوان مست،
باغ مست و باغبان مست ...

«بیژن ترقی»

ممنون از مؤلفان جوان و خلاق این کتاب برای نوشتن کتابی شیرین و مهم
سپاس از دوستان گلم در خیلی‌سبز به خاطر تولید این کتاب خوب.

با آرزوی روزهای بهتر
برای زمین و زمینیان!

مقدمه مؤلفان

به نام خالق زمین

زمین، مجهزترین و بزرگترین سفینه فضایی هستی است که میلیاردها مسافر را رایگان به سفر آفاق می‌برد و بزرگترین گاو صندوق بانک جهانی است که سنگ‌های قیمتی و ذخایر خود را در دل سخت کوه‌ها پس‌انداز کرده است.

زمین، سیاره‌ای است که جز محبت، سوختی ندارد و تنها در مدار عشق طواف می‌کند و بی‌هیچ خستگی، از کار شبانه‌روزی خود، لحظه‌ای دست نمی‌کشد. زمین، امن‌ترین فرودگاه بین‌المللی پرندگان و وسیع‌ترین انبار آذوقه است که داشته‌های خود را در جشن چهار فصل ایام، به مخلوقات تقدیم می‌کند. زمین، مادر مهربانی است که فرزندان خود را در آغوش آرام خود گرفته و به عشق آن‌ها، چشمه‌های اشک از گوشه چشمان خود به راه انداخته است. پس ای زمینیان! حالا که ما یاد گرفته‌ایم در هوا مثل یک پرنده پرواز کنیم و در دریا مثل یک ماهی شنا کنیم؛ فقط یک چیز باقی مانده، یاد بگیریم مثل یک انسان روی زمین زندگی کنیم! این‌جا است که شاعر می‌فرماید:

به پایان می‌رسد نامهربانی زمین می‌ماند و باران و کانی

زیادی رفتیم تو فاز عرفان و ادبیات (هواستیم بگیرم در ادبیات هم سررشته‌ای داریم 😊)

حُب بریم سر اصل مطلب:

قبلنا درس زمین‌شناسی رو فقط دانش‌آموزای رشته تجربی می‌خوندن ولی خوشبختانه در نظام آموزشی جدید، هر دو رشته تجربی و ریاضی درس زمین‌شناسی رو می‌خونن و ما هم از این موضوع بسیار خرسندیم، چون هم برا دکترا و هم برا مهندسی گل آینده به کتاب تست عالی در حد لایگا نوشتیم. در آینده امیدواریم از بین این دوستان، نیروهای متخصص خوبی در گرایش‌های مختلف زمین‌شناسی داشته باشیم که هوای زمین رو داشته باشن.

ویژگی‌های کتاب:

- ❖ درس‌نامه‌های کامل و جامع که خوندن زمین رو براتون شیرین و قابل فهم می‌کنه.
- ❖ جمع‌بندی عبارات‌های مهم در پایان هر فصل برای مرور سریع.
- ❖ پرسش‌های چهارگزینه‌ای خطبه‌خط و مفهومی هم‌سطح با کنکورهای سال‌های اخیر.
- ❖ سوالات چالشی و کمی دشوار برای دانش‌آموزان سخت‌کوش در سری ۱۰۰ شو!
- ❖ پاسخنامه تشریحی کامل همراه با شکل، جدول و بررسی گزینه‌ها.

در آخر کلام می‌گیم آقا جون، خانوم جون، باید زمین بخونی، روی زمین بشینی، روی زمین بخوابی، روی زمین کنکورم بدی کلاً باید زمین رو دوست داشته باشی. 😊

سپاس فراوان از:

دکتر ابودر نصری که خیلی متفاوت، خیلی سبز رو مدیریت می‌کنن.
دکتر کمیل نصری به خاطر حمایت‌های بی‌دریغشان در طول این سال‌ها.
مهندس ایمان سلیمان‌زاده به خاطر هم‌فکری، ایده‌پردازی و راهنمایی‌های استادانه.
خانم‌ها ملیکا مهری و لولوا مرادی که نقش پررنگی در به سرانجام رسیدن این کتاب داشتن.
ویراستاران خوب کتاب، آقای سلیمان علی‌محمدی، حدیث طلوع‌مهر.
تمامی دوستان خوب واحد تولید، گرافیک، چاپ و ... خیلی سبز که با تلاششون گل کاشتن، دم همشون گرم.
راستی!! خوشحال می‌شیم نظراتونو بشنونیم یا بخونیم، حتماً بهمون از حال‌وهوای کتاب بگین، منتظریم ...

📧 geology.kheilisabz@gmail.com

📍 geo.konkur

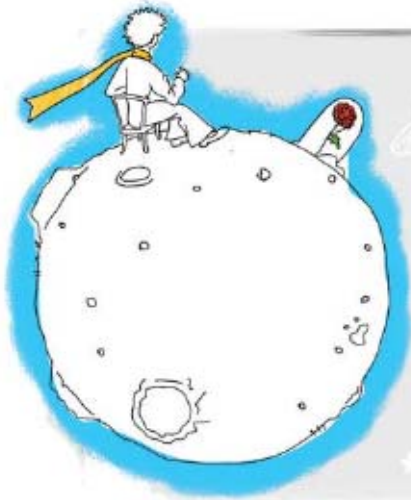
زمین مال ماست، مراقبش باشیم

دوستون داریم، شاد باشیم

شعبان‌زاده - بهیاد

۷	فصل اول: آفرینش کیهان و تکوین زمین
۳۷	فصل دوم: منابع معدنی و ذخایر انرژی، زیربنای تمدن و توسعه
۶۲	فصل سوم: منابع آب و خاک
۹۱	فصل چهارم: زمین‌شناسی و سازه‌های مهندسی
۱۱۳	فصل پنجم: زمین‌شناسی و سلامت
۱۳۰	فصل ششم: پویایی زمین
۱۵۴	فصل هفتم: زمین‌شناسی ایران
۱۶۸	علم، زندگی، کارآفرینی
۱۷۵	پاسخ‌نامه تشریحی
۲۲۴	پاسخ‌نامه کلیدی

آفرینش کیهان و تکوین زمین

فصل اول

دیدن آسمان و ستاره‌ها به‌خصوص در شب‌هایی که آسمان صاف و بدون ابر است برای بیشتر ما لذت‌بخش است. در همهٔ زمان‌ها، چه در گذشته و چه اکنون، انسان‌های زیادی در پی یافتن اسرار جهان هستی بوده‌اند که کمابیش در این علم به پیشرفت‌هایی هم رسیده‌اند. رصد آسمان شب همواره برای مطالعهٔ کهکشان‌ها، منظومه‌ها، ستاره‌ها و ... مورد توجه بوده است؛ گرچه هنوز هم ناشناخته‌های زیادی در آسمان شب وجود دارد! در این فصل می‌خواهیم ضمن آشنایی با آفرینش کیهان و معرفی بخش‌های مختلف آن، با چگونگی به وجود آمدن زمین، تعیین سن زمین و علت ایجاد اقیانوس‌ها، فصل‌ها و ... آشنا شویم. (بزن بریم 😊)

آفرینش کیهان

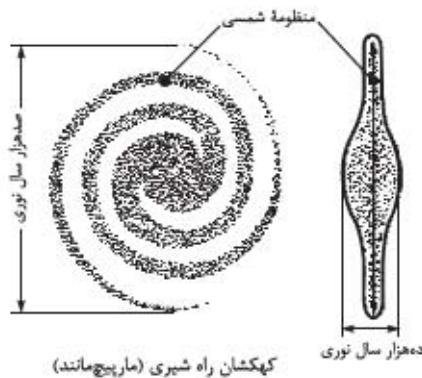

به مجموعهٔ کهکشان‌ها و فضای بین آن‌ها، کیهان گفته می‌شود. (به پورایی کل جهان رو شامل می‌شه!) دانشمندان پیدایش جهان را با نظریهٔ مهبانگ (تنوری بیگ‌بنگ^۱) توضیح می‌دهند. طبق این نظریه، انفجار عظیمی رخ داد و ذره‌های زیراتمی (الکترون، نوترون و پروتون) و سپس گازهای هیدروژن (H_2) و هلیوم (He) به وجود آمدند. در اثر کاهش دما و با گذشت زمان، مجموعه گازهایی به نام سحابی تشکیل شدند. سرانجام سحابی‌ها باعث پیدایش ستاره‌ها و کهکشان‌ها شدند. **نکته** طبق نظریهٔ مهبانگ، فاصلهٔ کهکشان‌ها با گذشت زمان افزایش یافته است، پس می‌توانیم قبول کنیم که کیهان در گذشته به هم فشرده و متراکم بوده است.

کهکشان

در کیهان، صدها میلیارد کهکشان وجود دارد. هر کهکشان، شامل مجموعه‌ای از اجرام آسمانی مانند سیاره‌ها، ستاره‌ها، فضای بین ستاره‌ای، (اغلب گاز و گرد و غبار) است که تحت تأثیر نیروی گرانش متقابل یکدیگر را نگه داشته‌اند. **نکته** کهکشان‌ها در حال دور شدن از هم و کیهان در حال گسترش است. (بعضی از این تعریف‌ها رو سال‌ها قبل فوندرین و این‌ها برای یادآوری توضیحاتی داریم.)

کهکشان راه شیری^۲

- ❖ یکی از بزرگ‌ترین کهکشان‌های شناخته‌شده است.
- ❖ در شب‌های صاف، بدون ابر و به دور از آلودگی‌های نوری^۳ به صورت نواری مه‌مانند و کم‌نور در آسمان دیده می‌شود.
- ❖ شکل مارپیچی دارد.
- ❖ منظومهٔ شمسی در لبهٔ یکی از بازوهای آن است.
- ❖ کهکشان راه شیری از بالا مارپیچی‌شکل و از پهلو شبیه عدسی محدب است.
- ❖ قطر آن حدود ۱۰۰ هزار سال نوری^۴ و ضخامت آن حدود ۱۰ هزار سال نوری است.
- ❖ **نوجه** ستاره‌هایی که در آسمان می‌بینیم بخش بسیار کوچکی از ستاره‌های کهکشان راه شیری هستند.

۱- Milky way Galaxy

۲- Big Bang theory

۳- به روشنی بیش از حد یک محیط، در اثر نورهای مصنوعی که در شهرهای بزرگ وجود دارد، آلودگی نوری می‌گویند

۴- سال نوری: مسافتی است که نور در مدت یک سال در خلأ طی می‌کند.

منظومه شمسی

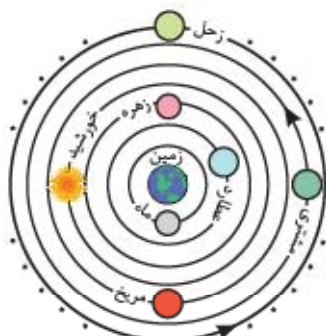
منظومه شمسی

منظومه شمسی، بخش بسیار کوچکی از کهکشان راه شیری است.
 ● منظومه شمسی، شامل خورشید، هشت سیاره، حدود دویست قمر طبیعی، چند خرده سیاره، میلیون‌ها سیارک و اجسام سنگی دیگر است.
 ● همه اجزای منظومه شمسی به دور خورشید در گردش‌اند.
نوجه مسیر حرکت ظاهری خورشید در آسمان، از شرق به غرب است.
پاداوری سیاره‌های منظومه شمسی (به ترتیب فاصله متوسط تا خورشید):

۱ عطارد (تیر)	سیاره‌های سنگی	۵ مشتری (برجیس)	سیاره‌های گازی
۲ ناهید (زهره)		۶ زحل (کیوان)	
۳ زمین (ارض)		۷ اورانوس	
۴ مریخ (بهرام)		۸ نپتون	

● در مورد این که زمین در مرکز عالم قرار دارد یا نه، دو نظریه مطرح شده است: **۱** نظریه زمین مرکزی **۲** نظریه خورشید مرکزی

نظریه زمین مرکزی

نمایش نظریه زمین مرکزی

نظریه زمین مرکزی بیش از ۲ هزار سال پیش توسط بطلمیوس اخترشناس یونانی مطرح شد. بطلمیوس با مشاهده حرکت ظاهری ماه و خورشید، نظریه زمین مرکزی را ارائه داد.

طبق نظریه بطلمیوس، زمین در مرکز عالم قرار دارد و ثابت است و ماه، خورشید و پنج سیاره عطارد، زهره، مریخ، مشتری و زحل (سیاره‌های شناخته شده آن زمان) بر روی مدارهای دایره‌ای شکل و خلاف جهت حرکت عقربه‌های ساعت به دور آن می‌گردند.

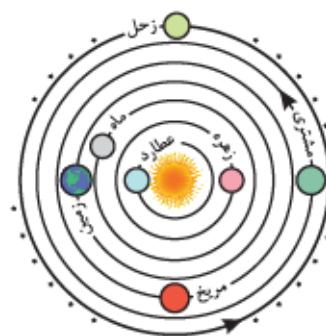
نکات نظریه زمین مرکزی

- ۱ ماه نزدیک‌ترین و زحل دورترین جرم آسمانی نسبت به زمین است.
- ۲ جهت چرخش سیارات به دور زمین خلاف جهت حرکت عقربه‌های ساعت (پادساعتگرد) است.
- ۳ مدار گردش خورشید به دور زمین، بین مدار گردش زهره و مریخ قرار دارد.
- ۴ ترتیب قرارگیری اجرام آسمانی به دور زمین در نظریه زمین مرکزی:

۱ ماه (نزدیک‌ترین) ۲ عطارد ۳ زهره ۴ خورشید ۵ مریخ ۶ مشتری ۷ زحل (دورترین)

● این نظریه تا قرن ۱۶ میلادی مورد تأیید بود. ابوسعید سجزی و خواجه نصیرالدین طوسی از دانشمندان ایرانی بودند که ایرادهایی به نظریه زمین مرکزی وارد کردند.

نظریه خورشید مرکزی

نمایش نظریه خورشید مرکزی

نظریه خورشید مرکزی توسط نیکولاس کوپرنیک ستاره‌شناس لهستانی بیان شد. او با مطالعه حرکت سیارات در زمان‌های مختلف نظریه خورشید مرکزی را مطرح کرد.

طبق نظریه کوپرنیک

- زمین، ماه و سیاره‌های دیگر، در مدارهای دایره‌ای و خلاف جهت حرکت عقربه‌های ساعت به دور خورشید می‌چرخند.
- حرکت روزانه خورشید در آسمان، ظاهری و نتیجه گردش زمین به دور محور خودش است.
- یوهانس کپلر دانشمند ستاره‌شناس آلمانی با بررسی‌های دقیق یادداشت‌های ستاره‌شناسان، دریافت که مسیر حرکت سیاره‌ها به دور خورشید بیضی‌شکل است نه دایره‌ای! کپلر توانست نظریه خورشید مرکزی را با سه قانون اصلاح کند.

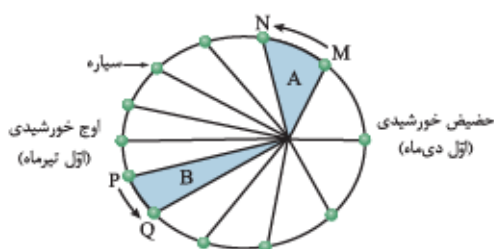
قوانین سه‌گانه کپلر

قانون (۱)، مدار حرکت سیارات به دور خورشید بیضی‌شکل است. هر سیاره در مدار بیضی‌شکل چنان به دور خورشید می‌چرخد که خورشید همواره، در یکی از دو کانون^۱ آن قرار دارد.

نکته

مدار حرکت سیاره‌ها به دور خورشید بیضی‌شکل است، بنابراین در زمان‌های مختلف وقتی سیاره به دور خورشید می‌گردد، فاصله سیاره تا خورشید تغییر می‌کند و ثابت نیست. قانون (۲)، هر سیاره، طوری به دور خورشید می‌گردد که خط فرضی که سیاره را به خورشید وصل می‌کند، در مدت زمان‌های مساوی، مساحت‌های مساوی ایجاد می‌کند.

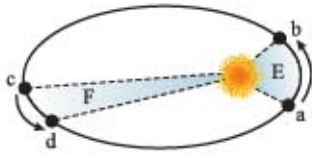
۱- بیضی دو کانون دارد؛ در قانون اول کپلر می‌گردد که مدار حرکت سیاره به دور خورشید بیضی‌شکل بوده و خورشید در یکی از کانون‌های بیضی قرار دارد.

حضیض خورشیدی (اول دی‌ماه) / اوج خورشیدی (اول تیرماه)

نکته سرعت حرکت سیارات به دور خورشید در زمان‌های مختلف، متفاوت است و هر چه سیاره به خورشید نزدیک‌تر شود، سرعت حرکت انتقالی آن بیشتر می‌شود.

با توجه به شکل زیر، اگر سیاره از a تا b را در مدت یک ماه و از c تا d را نیز در مدت یک ماه طی کرده باشد، براساس قانون دوم کپلر نتیجه می‌گیریم که:

۱ مساحت $E = F$

۲ سرعت سیاره از a تا b < سرعت سیاره از c تا d

۳ مسافت طی‌شده سیاره از a تا b < مسافت طی‌شده سیاره از c تا d

قانون (۳): مدت‌زمان گردش (یک دور) سیاره به دور خورشید (p) با افزایش فاصله از خورشید (d) افزایش می‌یابد. در واقع هر چه سیاره‌ای از خورشید دور‌تر باشد، مدار گردش آن بزرگ‌تر بوده و مدت‌زمان بیشتری طول می‌کشد تا یک بار به دور خورشید بچرخد، پس سال خورشیدی طولانی‌تری دارد. مربع زمان یک دور گردش سیاره به دور خورشید (p^2)، معادل با مکعب فاصله آن سیاره تا خورشید (d^3) است.

$$p^2 \propto d^3$$

فاصله از خورشید (برحسب واحد نجومی) \propto مدت‌زمان گردش سیاره به دور خورشید (برحسب سال زمینی)

واحد نجومی: فاصله متوسط زمین تا خورشید که در حدود ۱۵۰ میلیون کیلومتر است، یک واحد نجومی یا واحد ستاره‌شناسی نام دارد. **توجه** به مسافتی که نور در مدت یک سال در خلأ طی می‌کند، سال نوری می‌گویند.

محاسبه فاصله متوسط زمین تا خورشید (واحد نجومی):

ثانیه ۴۹۸ = ثانیه $60 \times ۶۰ \times ۲۴ \times ۸/۳$

(یک واحد نجومی) کیلومتر $150,000,000 = 149,400,000 = 150,000,000 \times ۳00,000 \times ۴۹۸$

- ۱ حدود $۸/۳$ دقیقه نوری طول می‌کشد تا نور خورشید به زمین برسد.
- ۲ سرعت نور در خلأ برابر $۳00,000$ کیلومتر بر ثانیه است.

مثال مدت‌زمان گردش سیاره‌ای به دور خورشید ۲۷ سال است. فاصله آن سیاره تا خورشید چند واحد نجومی است؟

واحد نجومی $9 = 3^2 = d \Rightarrow d^3 = (3^2)^3 = d^3 \Rightarrow 27^3 = d^3 \Rightarrow 27^3 = d^3 \Rightarrow 27^3 = d^3 \Rightarrow d = 9$

پاسخ

مثال اگر مدار سیاره‌ای در فاصله 600×10^6 کیلومتری خورشید قرار داشته باشد، زمان گردش آن به دور خورشید چند سال است؟

واحد نجومی $4 = d \Rightarrow d = \frac{600 \times 10^6}{150 \times 10^6} \Rightarrow d = 4$

پاسخ

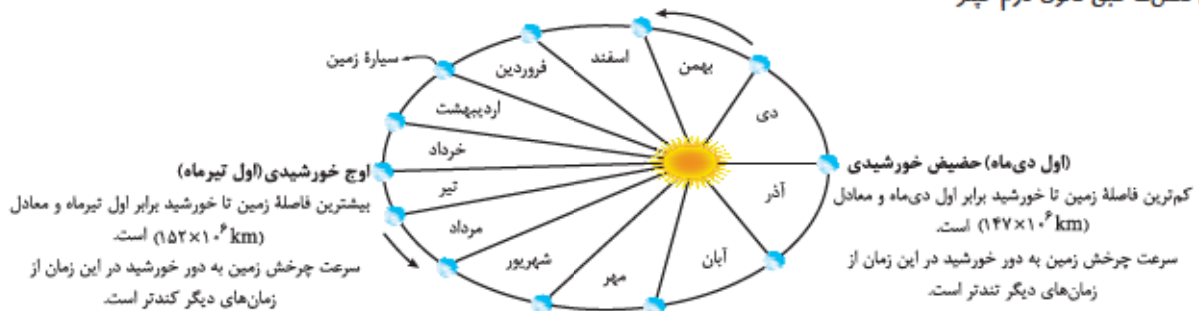
$p^2 = d^3 \Rightarrow p^2 = 4^3 \Rightarrow p^2 = (2^2)^3 \Rightarrow p^2 = (2^2)^3 \Rightarrow p = 8$

موقعیت زمین نسبت به خورشید: مدار حرکت زمین به دور خورشید بیضی‌شکل است پس فاصله زمین تا خورشید در طول سال تغییر می‌کند. گفتیم به میانگین فاصله زمین تا خورشید یک واحد نجومی می‌گویند که حدود ۱۵۰ میلیون کیلومتر است.

به حداقل فاصله زمین تا خورشید (اول دی)، حضیض خورشیدی می‌گویند که حدود ۱۴۷ میلیون کیلومتر است.

به حداکثر فاصله زمین تا خورشید (اول تیر)، اوج خورشیدی می‌گویند که حدود ۱۵۲ میلیون کیلومتر است.

نمایش فصل‌ها طبق قانون دوم کپلر:

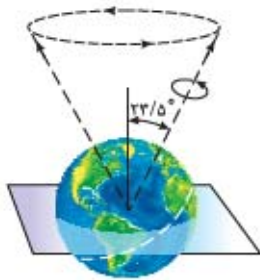

نکته طبق قانون دوم کپلر، سرعت گردش زمین به دور خورشید در حضیض خورشیدی (اول دی‌ماه) بیشتر از اوج خورشیدی (اول تیرماه) است.

حرکات زمین

انواع حرکت زمین

- ۱ حرکت وضعی
 - گردش زمین به دور محورش است.
 - حدود ۲۴ ساعت طول می‌کشد.
 - جهت آن خلاف جهت عقربه‌های ساعت است.
 - نتیجه حرکت وضعی زمین، پیدایش شب و روز است.
- ۲ حرکت انتقالی
 - گردش زمین بر روی مدار بیضوی به دور خورشید است.
 - حدود ۳۶۵ روز طول می‌کشد.
 - جهت آن خلاف جهت حرکت عقربه‌های ساعت است.
 - نتیجه حرکت انتقالی زمین، پیدایش فصل‌ها، اختلاف طول روز و شب و یک سال خورشیدی است.

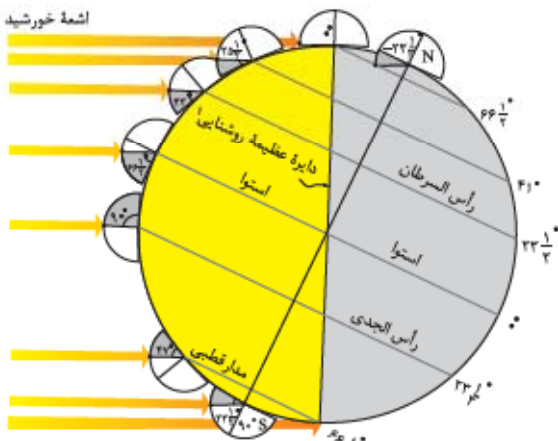

موقعیت محور زمین

(البته هواسنون باشد حرکت انتقالی زمین و انحراف محور آن سبب ایجاد فصل‌ها می‌شود در ادامه توضیح می‌دهیم.)

انحراف محور زمین، محور زمین نسبت به خط عمود بر سطح مدار گردش زمین به دور خورشید، حدود $23/5^\circ$ انحراف دارد.

در حین گردش زمین به دور خورشید، جهت محور آن تقریباً ثابت است و تغییری نمی‌کند. نتیجه: انحراف محور زمین سبب ایجاد ۱ تفاوت در مقدار زاویه تابش خورشید در یک عرض جغرافیایی در روزهای مختلف سال و ۲ اختلاف مدت‌زمان روز و شب در عرض‌های جغرافیایی مختلف می‌شود.

انحراف محور زمین و تاثیر آن در مقدار زاویه تابش خورشید در عرض‌های جغرافیایی مختلف

نکته ۱ در مدار استوا مدار صفر درجه، طول مدت شب و روز در تمام مدت سال با هم برابر و ۱۲ ساعت است، ۲ در سایر مدارهای کره زمین، با افزایش عرض جغرافیایی، اختلاف طول روز و شب بیشتر می‌شود.

ایجاد فصل‌ها، حرکت انتقالی زمین و انحراف $23/5^\circ$ محور آن، سبب پیدایش فصل‌ها می‌شود.

وقتی در نیمکره شمالی زمین، تابستان باشد، در نیمکره جنوبی زمستان است و این به دلیل زاویه تابش خورشید و انحراف محور زمین است. پس در شش ماهه اول سال، نیمکره شمالی و در شش ماهه دوم سال، نیمکره جنوبی بیشتر در مقابل خورشید قرار می‌گیرد.

نکته ۱ به علت کروی بودن زمین، زاویه تابشی خورشید در عرض‌های جغرافیایی مختلف، در یک زمان، متفاوت است. ۲ به علت انحراف محور زمین، زاویه‌های تابشی خورشید در یک عرض جغرافیایی نیز در طول سال متفاوت است.

توجه در صورتی که انحراف $23/5^\circ$ درجه‌ای برای محور زمین وجود نداشت، زاویه‌های تابشی خورشید به نیمکره‌های شمالی و جنوبی در طول سال یکسان می‌شد و فصل‌های مختلف به وجود نمی‌آمدند.

علت گرمای تیرماه و سرمای دی‌ماه، با توجه به فاصله زمین تا خورشید در اول دی‌ماه (حداقل فاصله از خورشید) و اول تیرماه (حداکثر فاصله از خورشید)، علت گرمای تیر و سرمای دی، دوری و نزدیکی به خورشید در این زمان‌ها نیست و دلیل آن انحراف $23/5^\circ$ درجه‌ای محور زمین به همراه گردش انتقالی زمین به دور خورشید است که سبب تغییر زاویه تابش خورشید و تفاوت دمایی می‌شود.

مدارهای زمین

پادآوری دایره‌های فرضی که به موازات استوا بر روی کره زمین رسم شده‌اند مدار نام دارند؛ هر چه به سمت قطب‌ها پیش می‌رویم، مدارها کوچک‌تر می‌شوند. این مدارها نشان‌دهنده عرض‌های جغرافیایی‌اند که از صفر (استوا) تا 90° درجه در شمال و جنوب (قطب‌ها) تغییر می‌کنند. از خط استوا تا قطب شمال نیمکره شمالی و از خط استوا تا قطب جنوب نیمکره جنوبی است. ایران در نیمکره شمالی قرار دارد.

۱- دایره عظیمه روشنایی، خطی فرضی است که شب و روز را جدا می‌کند این خط با محور شمال - جنوب کره زمین زاویه $23/5^\circ$ می‌سازد.

۱- مدار قطبی شمال، مدار $۶۶/۵$ درجه شمالی است.

۲- مدار رأس السرطان، مدار $۲۳/۵$ درجه شمالی است.

۳- مدار استوا؛ خطی فرضی است که زمین را به دو نیمکره شمالی و جنوبی تقسیم می‌کند. استوا بزرگ‌ترین مدار زمین است و مبدأ عرض جغرافیایی بوده و درجه آن صفر است.

۴- مدار رأس الجدی، مدار $۲۳/۵$ درجه جنوبی است.

۵- مدار قطبی جنوب، مدار $۶۶/۵$ درجه جنوبی است.

موقعیت فرضی تابش عمود نور خورشید به مدارهای مختلف زمین (بر اساس نیمکره شمالی)، انحراف محور زمین سبب نامساوی شدن طول روز و شب در

اوقات مختلف سال در یک نقطه و یا در یک زمان در مدارهای مختلف می‌شود.

نکات زیر را خوب به خاطر بسپارید (بعلاً کلی به کارتون میار! 😊):

۱ در روز اول بهار (۱ فروردین)، خورشید بر مدار استوا عمود می‌تابد و در تمام نقاط زمین، طول شب = طول روز = ۱۲ ساعت (اعتدال بهاری) است.

در طول بهار خورشید بر عرض‌های جغرافیایی بالاتر در نیمکره شمالی، عمود می‌تابد. بنابراین در طول بهار در نیمکره شمالی، روزها هر روز بلندتر می‌شود، در همین زمان در نیمکره جنوبی قضیه برعکس است، یعنی خورشید هر روز مایل‌تر می‌تابد و طول روزها هم کوتاه‌تر می‌شود.

نوجه خورشید در روز آخر بهار و اول تابستان حداکثر بر مدار رأس السرطان ($۲۳/۵^\circ$ شمالی) عمود می‌تابد.

۲ در روز اول تابستان (۱ تیر) خورشید بر مدار رأس السرطان عمود می‌تابد. ساکنان این مناطق در این روز بلندترین روز و کوتاه‌ترین شب را دارند (انقلاب تابستانی).

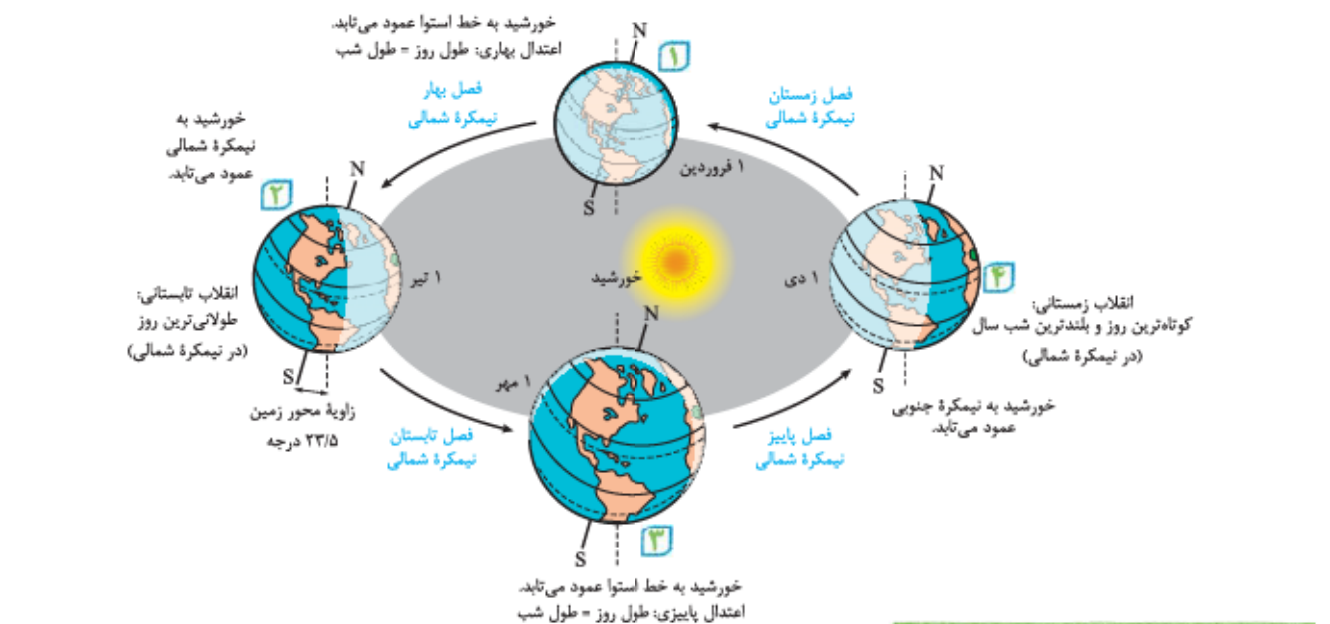
در طول تابستان، خورشید بر عرض‌های جغرافیایی کم‌تر از $۲۳/۵^\circ$ شمالی (یعنی از $۲۳/۵^\circ$ تا 0°) عمود می‌تابد. در واقع در نیمکره شمالی، کم‌کم طول روز کاهش پیدا می‌کند.

۳ در اول پاییز (۱ مهر)، خورشید مجدد بر استوا عمود می‌تابد و طول روز و شب دوباره مساوی می‌شود (اعتدال پاییزی).

در طول پاییز، خورشید بر عرض‌های جغرافیایی پایین‌تر، یعنی از 0° تا $۲۳/۵^\circ$ جنوبی عمود می‌تابد و طول روزها در نیمکره شمالی هم‌چنان کوتاه‌تر می‌شود.

۴ در اول زمستان (۱ دی) خورشید بر مدار رأس الجدی عمود می‌تابد (انقلاب زمستانی). در این زمان ساکنان نیمکره شمالی کوتاه‌ترین روز و طولانی‌ترین شب را دارند. ما بوش می‌گیریم شب یلدا. 😊

در طول زمستان، یعنی از اول دی‌ماه کم‌کم، روزهای نیمکره شمالی بلند می‌شود و این روند تا روز اول تابستان ادامه دارد.

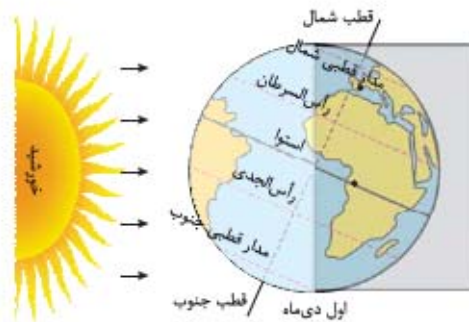

۱- به معنی سر خرسنگ

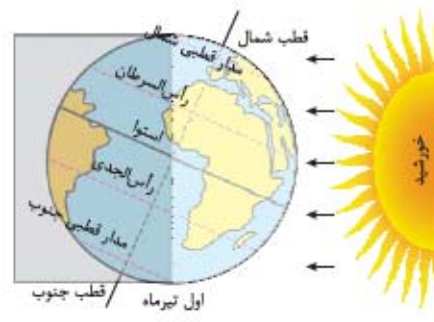
۲- به معنی سر بزغاله

فصل‌ها در نیمکره شمالی و جنوبی: گفتیم علت به وجود آمدن فصل‌ها، دوری و نزدیکی زمین از خورشید نیست و علت آن انحراف محور زمین است، بنابراین در طول سال وقتی زمین به دور خورشید می‌چرخد، زاویه تابش خورشید به بخش‌های مختلف زمین تغییر می‌کند و فصل‌های مختلف به وجود می‌آیند.

فصل‌ها در نیمکره شمالی و جنوبی عکس یکدیگرند، یعنی وقتی در نیمکره شمالی اول تابستان است، در نیمکره جنوبی اول زمستان است و وقتی در نیمکره شمالی اول بهار باشد، در نیمکره جنوبی اول پاییز است.

شکل (۱)
زاویه تابش خورشید در زمستان (نیمکره شمالی)

شکل (۲)
زاویه تابش خورشید در تابستان (نیمکره شمالی)

جهت تشکیل سایه در نیمکره شمالی و جنوبی: برای تعیین جهت سایه در نیمکره شمالی و جنوبی باید به این نکته توجه کنیم که خورشید در آن زمان به کدام مدار زمین عمود می‌تابد. در این صورت، در آن مدار به هنگام ظهر شرعی، برای اجسام قائم، سایه تشکیل نمی‌شود و در مدارهای بالاتر از آن، سایه رو به شمال و در مدارهای پایین‌تر، سایه رو به جنوب تشکیل می‌شود.

مثلاً در اول فروردین و اول مهر (نیمکره شمالی)، خورشید بر استوا عمود (90°) می‌تابد، پس هنگام ظهر شرعی اجسام قائم در این مدار سایه ندارند و در این زمان در نیمکره شمالی (همه مدارها) سایه‌ها رو به شمال و در نیمکره جنوبی (همه مدارها) سایه‌ها رو به جنوب تشکیل می‌شود. گفتیم در طول سال خورشید به مدارهای مختلف زمین با زاویه‌های مختلفی می‌تابد، بنابراین طول سایه اجسام در مدارهای مختلف یکسان نیست. به نکات زیر توجه کنید:

در اول تیر ← خورشید به رأس السرطان عمود می‌تابد ← طول سایه اجسام قائم بر روی این مدار (هنگام ظهر شرعی) بسیار کوتاه یا صفر است.	} اگر جسم قائمی در مدار رأس السرطان باشد
در اول دی ← خورشید به رأس السرطان مایل می‌تابد ← طول سایه اجسام قائم بر روی این مدار حداکثر مقدار است.	
در اول تیر ← خورشید به رأس الجدی مایل می‌تابد ← طول سایه اجسام قائم بر روی این مدار حداکثر مقدار است.	} اگر جسم قائمی در مدار رأس الجدی باشد
در اول دی ← خورشید به رأس الجدی عمود می‌تابد ← طول سایه اجسام قائم بر روی این مدار (هنگام ظهر شرعی) بسیار کوتاه یا صفر است.	

توجه سایه‌ها در نیمکره شمالی از طلوع آفتاب تا ظهر شرعی، از غرب به شمال و از ظهر شرعی تا غروب آفتاب از شمال به سمت شرق تغییر جهت می‌دهند. (در نیمکره جنوبی برعکس)

تکوین زمین و آغاز زندگی در آن

همان‌طور که می‌دانید، زمین سومین سیاره منظومه شمسی از نظر نزدیکی به خورشید است و تنها سیاره‌ای است که با توجه به ویژگی‌های خاصش (وجود آب، اکسیژن و ...) دارای حیات است.

مراحل تکوین زمین (به طور خلاصه)

- ۱ حدود ۶ میلیارد سال قبل، از تجمع نخستین ذرات کیهانی، شکل‌گیری منظومه شمسی آغاز شد.
- ۲ در حدود ۴/۶ میلیارد سال قبل، زمین به صورت کره‌ای مذاب به وجود آمد و در مدار خودش قرار گرفت.
- ۳ در حدود ۴ میلیارد سال قبل با سرد شدن کره مذاب اولین سنگ‌ها (سنگ‌های آذرین)، تشکیل شدند. (ایجاد سنگ‌کره)
- ۴ در اثر فوران آتشفشان‌های متعدد، گازهایی مانند اکسیژن، هیدروژن و نیتروژن از درون زمین خارج شد و کم‌کم هواکره به وجود آمد. (ایجاد هواکره)

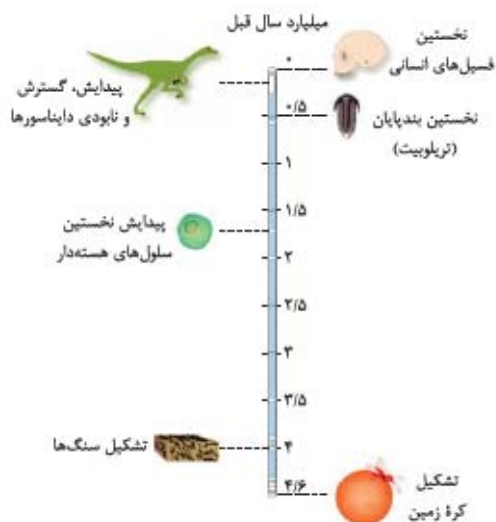
- ۵ با سردتر شدن زمین، بخار آب به صورت مایع در آمد و کم کم اقیانوسها تشکیل شدند. (ایجاد آب کره)
- ۶ با تشکیل اقیانوسها و تحت تأثیر انرژی خورشید، انواع تک یاخته‌هایها در دریاها ی کم عمق ایجاد شدند. (ایجاد زیست کره)
- ۷ پس یادتون بمونه، اولین موجودات زنده در آبها به وجود آمدند.
- ۸ چرخه آب سبب فرسایش سنگها، تشکیل رسوبات و سنگهای رسوبی شد.
- ۸ حرکت ورقه‌های سنگ کره و ایجاد فشار و گرمای زیاد باعث تشکیل سنگهای دگرگونی شد.

ترتیب تکوین زمین

سنگ کره ← هوا کره ← آب کره ← زیست کره

به نکات زیر توجه کنید:

- ابتدا شرایط محیط زیست فراهم و سپس جانداران از ساده به پیچیده ایجاد شده‌اند.
- به علت تغییر شرایط آب و هوایی و محیط زیست در دوران‌های مختلف، جانداران گوناگون به وجود آمده و یا منقرض شده‌اند.
- مثلاً خزندگان در دوره کربنیفر، به وجود آمدند و طی ۸۰-۷۰ میلیون سال، جثه آنها بزرگتر و تعدادشان بیشتر شد.
- دایناسورها (از بزرگترین خزندگان) در اثر نامساعد شدن شرایط محیط زیست و ناتوانی در سازگاری با تغییرات محیطی، حدود ۶۵ میلیون سال قبل منقرض شده‌اند.
- به نمودار روبه‌رو و ترتیب پیدایش هر یک توجه کنید: (این نمودار مهمه‌ها!)
- نخستین سنگ‌های کره زمین در حدود ۴ میلیارد سال قبل تشکیل شده است.
- نخستین بندپایان (تریلوبیت‌ها) حدود ۵۰۰ میلیون سال قبل ظهور کرده‌اند.

سن زمین

دلایل اهمیت تعیین سن سنگها و پدیده‌های مختلف:

- ۱ بررسی تاریخچه زمین
 - ۲ کشف ذخایر و منابع موجود در زمین
 - ۳ پیش‌بینی حوادث احتمالی آینده و ...
- روش‌های تعیین سن سنگها و پدیده‌های زمین
- ۱ تعیین سن نسبی (تقدم و تأخر و هم‌زمانی وقوع پدیده‌ها)
 - ۲ تعیین سن مطلق (با استفاده از عناصر پرتوزا)

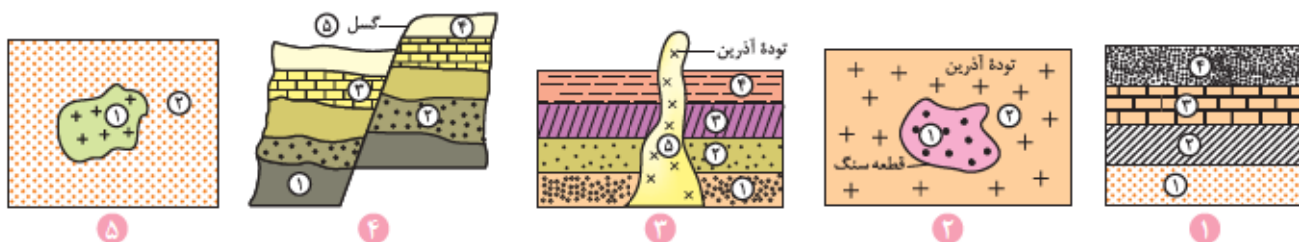
سن نسبی

برای تعیین سن نسبی، ترتیب تقدم، تأخر و هم‌زمانی وقوع پدیده‌ها نسبت به یکدیگر مشخص می‌شود.

نکته: سن نسبی، سن دقیق پدیده‌ها را مشخص نمی‌کند.

برای تعیین سن نسبی لایه‌ها به نکات زیر توجه کنید:

- ۱ لایه‌های رسوبی معمولاً به صورت افقی ته‌نشین می‌شوند. در صورتی که لایه‌های رسوبی بدون چین خوردگی و شکستگی باشند و توالی خود را حفظ کرده باشند، (وارونه نشده باشند)، لایه‌ای که بالاتر است، جوان‌تر (جدیدتر) خواهد بود. (اینو از قبل می‌دونستین 😊)
- ۲ وقتی قطعه سنگی، در یک توده آذرین وجود داشته باشد، در این صورت قطعه سنگی، قدیمی‌تر و توده آذرین، جوان‌تر است.
- ۳ وقتی یک توده آذرین لایه‌های سنگی را قطع می‌کند، توده آذرین جوان‌تر و لایه‌های رسوبی قدیمی‌ترند.
- ۴ وقتی بین لایه‌های رسوبی گسل باشد، گسل جوان‌تر از لایه‌های رسوبی است.
- ۵ وقتی یک قطعه سنگ آذرین در میان یک سنگ رسوبی باشد، سنگ آذرین قدیمی‌تر از سنگ رسوبی است.

مثال در شکل روبه‌رو ترتیب وقایع را از قدیم به جدید بنویسید.

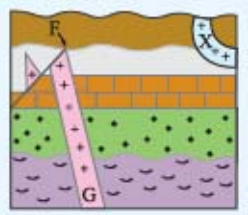
پاسخ ترتیب وقوع پدیده‌ها از قدیم به جدید: رسوب‌گذاری لایه‌های A, B, C, D, E, F, G. چین‌خوردگی، گسل Y، توده آذرین نفوذی، هوازدگی

تست کدام عبارت، نشان‌دهنده سن نسبی است؟

- (۱) خزندگان در اوایل دوره کربنیفر، ظاهر شدند.
- (۲) در کرتاسه، دمای هوا سردتر از دوره‌های قبل بوده است.
- (۳) گیاهان گلدار بعد از پرندگان بر روی زمین ظاهر شدند.
- (۴) در کواترنری ضخامت آهک‌ها کم‌تر از دوره‌های قبل است.

پاسخ گزینه ۳ در این گزینه ترتیب تقدم و تأخر ذکر شده که مفهوم سن نسبی است.

تست کدام گزینه سه پدیده زمین‌شناسی متوالی را در شکل مقابل نشان می‌دهد؟

- (۱) رسوب‌گذاری - گسل - نفوذ توده آذرین
- (۲) رسوب‌گذاری - نفوذ توده آذرین - گسل
- (۳) گسل - رسوب‌گذاری - فرسایش
- (۴) نفوذ توده آذرین - رسوب‌گذاری - گسل

پاسخ گزینه ۲ وقوع پدیده‌ها:

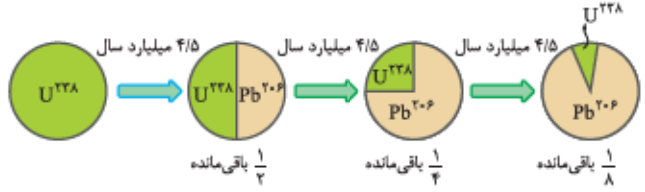
رسوب‌گذاری لایه A - هوازدگی و فرسایش سطح A - رسوب‌گذاری لایه‌های B تا D - نفوذ توده آذرین (G) - گسل F - هوازدگی و فرسایش - رسوب‌گذاری لایه E و نفوذ توده آذرین X - هوازدگی و فرسایش

سن مطلق (پرتوسنجی)

برای تعیین سن مطلق یک پدیده، سن دقیق (واقعی) آن با استفاده از عناصر پرتوزا اندازه‌گیری می‌شود. عناصر پرتوزا با سرعت ثابتی واپاشی می‌شوند و به عنصری پایدار تبدیل می‌شوند. مانند:

اورانیم ۲۳۸ $\xrightarrow[۴/۵ \text{ میلیارد سال}]{\text{تجزیه}}$ سرب ۲۰۶

مدت‌زمان لازم برای تبدیل نیمی از یک عنصر پرتوزا به عنصر پایدار، نیم‌عمر آن عنصر نام دارد. (برای آموزش بهتر به شکل زیر توجه کنید)

در ابتدا و قبل از واپاشی عنصر پرتوزا، مقدار ماده اولیه ۱۰۰ درصد یا (۱) است، در مرحله اول، $\frac{1}{2}$ آن تجزیه و $\frac{1}{2}$ باقی می‌ماند. در مرحله بعد نیز $\frac{1}{2}$ مقدار باقی‌مانده تجزیه می‌شود، یعنی $\frac{1}{4}$ یا ۲۵٪ باقی می‌ماند و به همین ترتیب واپاشی ادامه می‌یابد.

$$1 \xrightarrow{(1)} \frac{1}{2} \xrightarrow{(2)} \frac{1}{4} \xrightarrow{(3)} \frac{1}{8} \xrightarrow{n} \frac{1}{2^n}$$

دوستان با شمردن تعداد فلش‌ها به راحتی می‌توانید به تعداد نیم‌عمرهای گذشته برسین. برای حل مسائل نیم‌عمر می‌توانید از فرمول‌های زیر استفاده کنید:

نیم‌عمر عنصر پرتوزا \times تعداد نیم‌عمر طی شده = سن نمونه

مقدار واپاشی‌شده - مقدار اولیه = مقدار عنصر پرتوزای باقی‌مانده

جدول نیم‌عمر برخی از عناصر پرتوزا

عنصر پرتوزا	نیم‌عمر (تقریبی)	عنصر پایدار
اورانیم ۲۳۸	۴ / ۵ میلیارد سال	سرب ۲۰۶
اورانیم ۲۳۵	۷۱۳ میلیون سال	سرب ۲۰۷
توریوم ۲۳۲	۱۴ / ۱ میلیارد سال	سرب ۲۰۸
کربن ۱۴	۵۷۳۰ سال	نیتروژن ۱۴
پتاسیم ۴۰	۱ / ۳ میلیارد سال	آرگون ۴۰

توجه، تجزیه این دو عنصر پرتوزا بدون کاهش عدد جرمی است.

توجه کنید؛ برای تعیین سن نمونه‌هایی که قدیمی‌ترند (مانند سنگ‌های اولیه کره زمین) از عناصر پرتوزا با نیم‌عمر بیشتر (مانند اورانیم ۲۳۸) استفاده می‌شود، زیرا نیم‌عمر طولانی‌تری دارند و سرعت واپاشی آن‌ها بسیار آرام‌تر است.

نیم‌عمر کربن ۱۴، ۵۷۳۰ سال است؛ از این عنصر پرتوزا بیشتر برای تعیین عمر نمونه‌های کربن‌دار (مانند فسیل ماموت، جمجمه انسان‌های اولیه و...) استفاده می‌شود.

مثال در یک نمونه نیم‌عمر یک عنصر پرتوزا، ۵۷۳۰ سال است و $\frac{1}{4}$ آن باقی مانده است. چه قدر از عمر این نمونه گذشته است؟

پاسخ

$$1 \xrightarrow{\text{⓪}} \frac{1}{2} \xrightarrow{\text{⓪}} \frac{1}{4} \Rightarrow 2 = \text{تعداد نیم‌عمر}$$

تعداد نیم‌عمر \times نیم‌عمر عنصر پرتوزا = سن نمونه

$$5730 \times 2 = 11460 \text{ سال}$$

مثال اگر در نمونه سنگی، مقدار اورانیم ۲۳۵، $\frac{1}{16}$ مقدار اولیه آن باشد، چه مدت از عمر آن سنگ گذشته است؟ (نیم‌عمر اورانیم ۲۳۵ = ۷۱۳ میلیون سال)

پاسخ

$$228 \text{ تعداد نیم‌عمر} = 4 \Rightarrow 1 \xrightarrow{\text{⓪}} \frac{1}{2} \xrightarrow{\text{⓪}} \frac{1}{4} \xrightarrow{\text{⓪}} \frac{1}{8} \xrightarrow{\text{⓪}} \frac{1}{16}$$

نیم‌عمر \times تعداد نیم‌عمر گذشته = سن سنگ

$$4 \times 713 = 2852 \text{ میلیون سال}$$

مثال از عنصر پرتوزای موجود در نمونه سنگی، $\frac{7}{8}$ آن واپاشی شده است. اگر نیم‌عمر این ماده ۱۰۰۰ سال باشد، سن سنگ چه قدر است؟

پاسخ

$$\frac{1}{8} - \frac{7}{8} = \frac{1}{8} \text{ عنصر پرتوزای باقی مانده}$$

$$1 \xrightarrow{\text{⓪}} \frac{1}{2} \xrightarrow{\text{⓪}} \frac{1}{4} \xrightarrow{\text{⓪}} \frac{1}{8} \Rightarrow 3 \text{ نیم‌عمر گذشته}$$

$$3 \times 1000 = 3000 \text{ سال (سن سنگ)}$$

زمان در زمین‌شناسی

واحد اصلی زمان، ثانیه است. ما در زندگی روزمره از واحدهای زمانی مانند: ثانیه، دقیقه، ساعت، شبانه‌روز و ... استفاده می‌کنیم، ولی در زمین‌شناسی (به ترتیب از بزرگ به کوچک) از واحدهایی مانند: ائون (ابردوران) ← دوران ← دوره ← عهد استفاده می‌شود.

۱	پیدایش یا انقراض گونه خاصی از جانداران
۲	حوادث کوهزایی
۳	پیشروی یا پسروی جهانی دریاها
۴	عصرهای یخبندان و ...

مقیاس زمان زمین‌شناسی و رویدادهای مهم زیستی آن‌ها

در یادگیری جدول زمان زمین‌شناسی که در صفحه بعد آمده به نکات زیر توجه کنید:

- ترتیب واحدهای زمانی زمین‌شناسی از بزرگ به کوچک شامل ائون‌ها، دوران‌ها و دوره‌ها است.
- دوره‌های هر دوران را به خاطر بسپارید، مثلاً دوران مزوزوئیک شامل دوره‌های تریاس، ژوراسیک و کرتاسه است.
- رویدادهای مهم زیستی هر دوره و دوران را یاد بگیرید، مثلاً نخستین ماهی‌ها در دوره اردوویسین و نخستین پرنده‌ها در دوره ژوراسیک ظاهر شدند.

پرسش‌های چهارگزینه‌ای فصل اول

آفرینش کیهان و کهکشان راه شیری

۱- کدام عبارت در مورد کیهان، درست است؟

- (۱) فضای بین ستاره‌های شامل سیارک‌ها و شهاب‌سنگ‌ها است.
 (۲) کهکشان راه شیری یکی از بزرگ‌ترین کهکشان‌ها است.
 (۳) پیدایش حیات در منظومه شمسی توسط مه‌بانگ ایجاد شد.
 (۴) منظومه شمسی در لبه بازوی کیهانی قرار گرفته است.

۲- کدام دو حالت در یک منطقه، شرایط را برای تصویربرداری از کهکشان راه شیری تسهیل می‌کند؟

- (۱) ارتفاع زیاد محل - شب سرد و خشک
 (۲) شب فاقد ابر - دمای هوا کم
 (۳) عدم آلودگی نوری - شب بدون ابر
 (۴) آلودگی هوا کم - رطوبت هوا زیاد

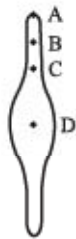
۳- کدام گزینه در رابطه با کهکشان راه شیری درست است؟

- (۱) بزرگ‌ترین کهکشان شناخته‌شده در کیهان است.
 (۲) نسبت ضخامت کهکشان به قطر آن $1/10$ سال نوری است.
 (۳) منظومه شمسی ما در میانه یکی از بازوهای آن قرار دارد.
 (۴) در تاریکی به صورت نوار مه‌مانند و پرنور شامل انبوهی از اجرام دیده می‌شود.

۴- همه عبارت‌های زیر در رابطه با کهکشان راه شیری به درستی بیان شده‌اند، به جز:

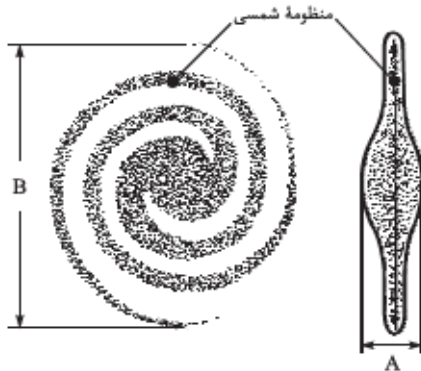
- (۱) در شب‌های صاف و بدون ابر به صورت نواری کم‌نور و مه‌مانند دیده می‌شود.
 (۲) از تعداد زیادی سیاره، ستاره و فضای بین ستاره‌ای (گاز و ...) تشکیل شده است.
 (۳) شامل انبوهی از اجرام است که تحت اثر نیروی متقابل یکدیگر را نگه داشته‌اند.
 (۴) شکل مارپیچی دارد که منظومه شمسی ما در لبه یکی از بازوهای آن قرار دارد.
 ۵- با توجه به طرح شماتیک کهکشان راه شیری، جایگاه سیاره مریخ در کدام بخش است؟

- A (۱)
 B (۲)
 C (۳)
 D (۴)

۶- با توجه به شکل کهکشان راه شیری، نسبت $\frac{A}{B}$ برابر چند است؟

- (۱) $1/1$
 (۲) $1/10$
 (۳) $1/100$
 (۴) $1/1000$

(هارج از کشور ۹۸)

(۴) الکتروستاتیک کولنی

(سراسری ۹۹)

۷- اجرام مختلف تشکیل‌دهنده یک کهکشان تحت تأثیر کدام نیروها در کنار هم قرار می‌گیرند؟

- (۱) گرانش متقابل (۲) گرانش هسته (۳) حاصل از انفجار اولیه

۸- همه عبارت‌ها مفهوم درستی را، از «ویژگی‌های کهکشان راه شیری» بیان می‌کنند، به جز:

- (۱) خورشید در یکی از بازوهای مارپیچی آن قرار گرفته است.
 (۲) از تعداد زیادی ستاره، سیاره و فضای بین ستاره‌ای تشکیل شده است.
 (۳) براساس اندازه‌گیری‌های نجومی، احتمال دور شدن آن، از سایر کهکشان‌ها وجود دارد.
 (۴) گردوغبارهای بین ستاره‌ها و سیاره‌ها، تحت تأثیر نیروی گرانشی متقابل، استقرار یافته است.

منظومه شمسی و نظریه‌های مربوط به آن

۹- کدام مورد ارتباطی با نظریه بظلمیوس ندارد؟

- (۱) زهره و مریخ به دور زمین گردش می‌کنند.
 (۲) سومین سیاره در مداری بلافاصله قبل از مشتری قرار دارد.
 (۳) مدار چرخشی زمین، بیضی نزدیک به دایره است.
 (۴) جهت حرکت مریخ، مخالف حرکت عقربه‌های ساعت است.

۱۰- در نظریه زمین مرکزی، مدار گردش خورشید در میان کدام جرم‌های آسمانی قرار گرفته است؟

(۱) مریخ و زهره (۲) زهره و عطارد (۳) عطارد و ماه (۴) ماه و زمین

۱۱- همه موارد زیر از نتایج مطالعات کوپرنیک می‌باشد، به جز _____

(۱) گردش سیارات به دور خورشید
(۲) چرخش زمین حول محور خود
(۳) دایره‌ای بودن مدار گردش ماه
(۴) بیضی بودن مدار گردش زمین

۱۲- نظریه زمین مرکزی و خورشیدمرکزی در کدام موارد با یکدیگر مشابه‌اند؟

(۱) شکل مدار و جهت حرکت سیارات
(۲) فاصله سیارات از خورشید و جهت حرکت سیارات
(۳) تعداد سیارات منظومه شمسی و فاصله آن‌ها از یکدیگر
(۴) قرارگیری اجرام آسمانی در منظومه شمسی و شکل مدار حرکت سیارات

۱۳- کدام یک از موارد زیر با نظریه خورشید مرکزی کوپرنیک مطابقت دارد؟

(۱) حرکت ظاهری خورشید از شرق به غرب است.
(۲) سیارات در مدارهایی بیضوی شکل، به دور مرکز منظومه می‌چرخند.
(۳) فاصله هر سیاره تا خورشید مدام در حال تغییر است.
(۴) حرکت روزانه خورشید نتیجه چرخش خورشید به دور محور خود است.

۱۴- چند مورد عبارت زیر را به درستی تکمیل می‌کند؟

«در مدل زمین مرکزی بطلمیوس با در نظر گرفتن ترتیب توالی مدارهای گردش، مدار گردش _____ به دور زمین بین مدار _____ قرار دارد.»

الف) ماه - زهره و خورشید
ب) مریخ - مشتری و خورشید
ج) زهره - عطارد و خورشید
د) عطارد - مریخ و خورشید

(۱) ۱ (۲) ۲ (۳) ۳ (۴) ۴

۱۵- نیکولاس کوپرنیک، ستاره‌شناس لهستانی براساس کدام مورد، نظریه خورشیدمرکزی خود را بیان کرد؟

(۱) با بررسی دقیق یادداشت‌های ستاره‌شناسان
(۲) با مشاهده حرکت ظاهری ماه و خورشید
(۳) با مشاهده حرکت روزانه خورشید در آسمان
(۴) با مطالعه حرکت سیارات در زمان‌های مختلف

۱۶- همه عبارات‌ها براساس نظریه بطلمیوس درست‌اند، به جز:

(۱) ماه، اولین و نزدیک‌ترین جرم آسمانی است که به دور زمین می‌چرخد.
(۲) مدار گردش زهره به دور زمین بین مدارهای عطارد و خورشید قرار دارد.
(۳) خورشید چهارمین جرم آسمانی است که به دور زمین در حال گردش است.
(۴) مشتری دورترین و آخرین سیاره‌ای است که به دور زمین در حال گردش است.

۱۷- یوهانس کیپلر کدام مورد را در نظریه خورشید مرکزی نیکولاس کوپرنیک اصلاح کرد؟

(۱) چگونگی فاصله سیاره‌ها با خورشید
(۲) نتیجه چرخش زمین به دور خورشید
(۳) ترتیب قرارگیری سیاره‌ها در مدار
(۴) چرخش سیاره‌هایی به دور زمین به دور خورشید

۱۸- کدام یک از موارد زیر، به طور مشترک در نظریه‌های نجومی بطلمیوس و کوپرنیک مطرح شده است؟

(۱) حرکت ظاهری و روزانه خورشید در آسمان
(۲) گردش ساعتگرد سیاره مریخ در مدار دایره‌ای خود
(۳) زمان گردش یک دور جرم آسمانی فرضی به دور سیاره مرکزی
(۴) گردش تعدادی جرم آسمانی در مدار دایره‌ای به دور جرم مرکزی

۱۹- کدام گزینه با نظریه «نیکولاس کوپرنیک» مغایرت دارد؟

(۱) حرکت روزانه خورشید در آسمان ظاهری است.
(۲) حرکت سیارات در زمان‌های مختلف مطالعه شد.
(۳) سیارات در جهت عقربه‌های ساعت به دور خورشید می‌گردند.
(۴) زمین همراه با ماه، مانند دیگر سیاره‌ها در مدار دایره‌ای می‌گردند.

۲۰- همه عبارات‌ها مفهوم درستی از «نظریه زمین مرکزی» بیان می‌کنند، به جز:

(۱) خورشید در مداری دایره‌ای شکل بین زهره و مریخ به دور زمین گردش می‌کند.
(۲) دانشمند یونانی با اندازه‌گیری‌های دقیق و تفسیر یافته‌های علمی به این نظریه رسید.
(۳) اورانوس در آن زمان شناخته نشده بود و جزء سیاراتی که به دور زمین می‌چرخند قرار نداشت.
(۴) بطلمیوس بیش از دو هزار سال پیش به این نتیجه رسید که سیارات در جهت پادساعتگرد می‌چرخند.

۲۱- براساس قوانین یوهانس کیپلر می‌توان گفت _____

(۱) زمان یک دور گردش سیارات به دور خورشید، با افزایش فاصله آن‌ها از خورشید زیاد می‌شود.
(۲) مدار حرکت همه سیارات به دور خورشید دایره‌ای شکل است و خورشید در مرکز دایره قرار گرفته است.
(۳) زمین، شکلی کروی دارد و در یک مدار بیضی شکل به دور خورشید که در مرکز بیضی قرار دارد، می‌چرخد.
(۴) هر سیاره چنان به دور خورشید می‌گردد که در زمستان‌ها از خورشید دور و در تابستان‌ها به آن نزدیک می‌شود.

۲۲- تفاوت اساسی نظریه یوهانس کیپلر و نیکولاس کوپرنیک در کدام مورد است؟

(۱) جهت حرکت وضعی سیارات (۲) شکل هندسی مدار سیارات (۳) جهت حرکت انتقالی سیارات (۴) مدت زمان گردش انتقالی سیارات

۲۳- در ارتباط با گردش سیارات، کدام گزینه با قوانین کپلر مغایرت دارد؟

- (۱) جهت گردش سیارات به دور خورشید، پادساعت‌گرد می‌باشد.
- (۲) محل قرارگیری خورشید، در مرکز مدار بیضوی شکل سیارات می‌باشد.
- (۳) زمان یک دور گردش سیاره، با افزایش فاصله از خورشید افزایش می‌یابد.
- (۴) خطی که سیاره و خورشید را به هم وصل می‌کند، در زمان‌های مساوی مساحت‌های مساوی ایجاد می‌کند.

۲۴- کدام گزینه، در رابطه با مهم‌ترین نظریه‌های مربوط به منظومه شمسی نادرست است؟

- (۱) کپلر، در قانون اول خود بیان کرد که خورشید همواره در یکی از دو کانون مدار بیضوی سیارات قرار دارد.
- (۲) کوپرنیک، بیان کرد که حرکت روزانه خورشید در آسمان، ظاهری و نتیجه چرخش زمین به دور محور خود است.
- (۳) ابوسعید سجزی، با اندازه‌گیری‌های دقیق و تفسیر درست یافته‌های علمی ایرادهایی بر نظریه زمین‌مرکزی وارد کرد.
- (۴) بطلمیوس، با مشاهده حرکت ظاهری زمین و خورشید، به این نتیجه رسید که زمین، در مرکز عالم قرار دارد.

۲۵- کدام گزینه عبارت زیر را به درستی تکمیل می‌کند؟

«در نظریه‌ای از منظومه شمسی که _____»

- (۱) خواجه نصیرالدین طوسی با بررسی دقیق یادداشت‌های ستاره‌شناسان از آن انتقاد کرد، گردش سیارات پادساعت‌گرد است.
- (۲) مدار گردش سیارات دایره‌ای نیست، در طی یک سال خورشید همواره در کانون و در فاصله یکسان از سیاره ما قرار دارد.
- (۳) مطالعه حرکت سیارات در زمان‌های مختلف در ارائه آن مؤثر بود، مدار مریخ بین خورشید و مشتری قرار دارد.
- (۴) از نظر مدار گردش شبیه نظریه زمین‌مرکزی است، دلیل حرکت ظاهری خورشید حرکت وضعی زمین اعلام شد.

۲۶- کدام عبارت درست بیان شده است؟

- (۱) در نظریه زمین‌مرکزی، زمان گردش ماه و پنج سیاره دیگر به دور زمین، با افزایش فاصله از زمین افزایش می‌یابد.
- (۲) در نظریه خورشیدمرکزی، حرکت خورشید در آسمان، ظاهری و نتیجه چرخش زمین به دور محور خورشید است.
- (۳) در نظریه زمین‌مرکزی، جهت گردش سیارات به دور زمین، عکس گردش سیارات در نظریه خورشیدمرکزی است.
- (۴) در نظریه خورشیدمرکزی، مدار چرخش سیارات دایره‌ای می‌باشد و حرکت آن‌ها خلاف عقربه‌های ساعت است.

۲۷- طبق قانون دوم کپلر وقتی سیاره‌ای به حضيض خورشیدی نزدیک شود، _____ حداقل و _____ حداکثر می‌شود.

(۱) مقدار واحد نجومی - سرعت گردش انتقالی

(۲) مساحت ایجادشده در فضا - گرانش متقابل

(۳) کمان طی شده - مساحت ایجادشده

(۴) سرعت چرخش وضعی - سرعت چرخش انتقالی

۲۸- کدام موارد با توجه به شکل مقابل، به درستی بیان شده‌اند؟

- (الف) از B تا D، سرعت گردش زمین به تدریج کاهش می‌یابد.
- (ب) از A تا C، سرعت گردش زمین به تدریج افزایش می‌یابد.
- (ج) از D تا A، سرعت گردش زمین به تدریج افزایش می‌یابد.
- (د) از C تا B، سرعت گردش زمین به تدریج کاهش می‌یابد.

(۱) الف و ب

(۲) الف و ج

(۳) ب و د

(۴) ج و د

۲۹- کدام گزینه در رابطه با نظریه‌های ارائه شده در مورد منظومه شمسی صحیح است؟

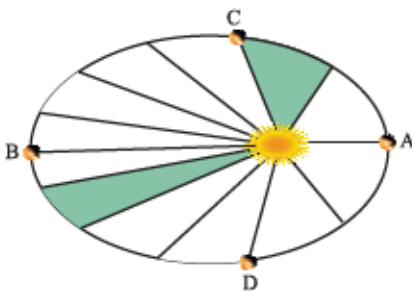
- (۱) کوپرنیک با مطالعه حرکت ظاهری خورشید و ماه نظریه خورشید مرکزی را ارائه کرد.
- (۲) کپلر دریافت که سیارات در مدارهای بیضوی در جهت ساعتگرد به دور خورشید حرکت می‌کنند.
- (۳) کوپرنیک در نظریه خود، حرکت خورشید در آسمان را نتیجه چرخش زمین به دور محور خود دانست.
- (۴) بطلمیوس زهره را سومین سیاره نظریه زمین مرکزی و نزدیک‌ترین سیاره به عطارد در نظر گرفت.

۳۰- در کدام زمینه، به نظریه خورشیدمرکزی کوپرنیک، ایراد وارد است؟

- (۱) شکل مدار گردش سیارات
- (۲) در نظر نگرفتن حرکت چرخشی سیارات
- (۳) همراهی ماه و زمین در گردش انتقالی به دور خورشید
- (۴) ظاهری بودن حرکت روزانه خورشید از چشم ناظر زمینی

۳۱- کدام عبارت را درست‌تر می‌دانید؟

- (۱) حرکت روزانه خورشید در آسمان ظاهری و نتیجه گردش زمین به دور خورشید است.
- (۲) هر چه فاصله زمین تا خورشید کم‌تر شود، سرعت حرکت انتقالی زمین هم کم‌تر می‌شود.
- (۳) بین زمان گردش زمین به دور خورشید و فاصله زمین تا خورشید رابطه‌ای ریاضی برقرار است.
- (۴) زمین همراه با ماه در مدار دایره‌ای و مخالف حرکت عقربه‌های ساعت به دور خورشید می‌گردد.

(آزمون فیلپ سبز)

(سراسری ۹۸)

(سراسری ۱۴۰۰)

۳۲- اولین شخصی که نظریه خورشید مرکزی را ارائه داد، برای حرکت زمین و سایر سیارات چگونه مداری و با کدام جهت را نسبت به حرکت عقربه‌های ساعت در نظر گرفت؟

(سراسری ۱۴۰۱)

(۴) بیضوی، موافق

(۳) بیضوی، مخالف

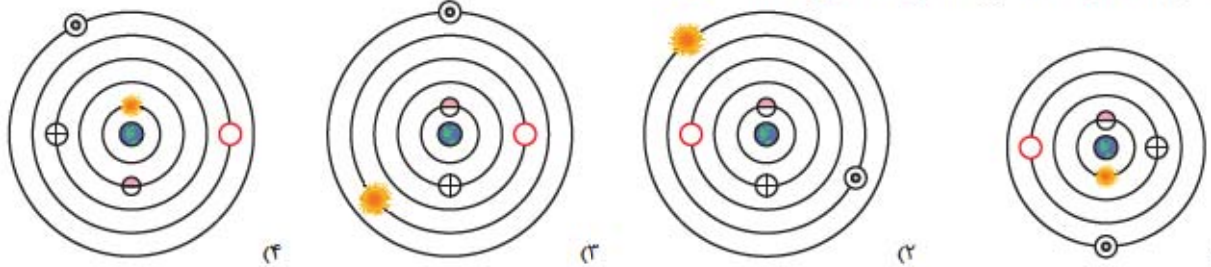
(۲) دایره‌ای، موافق

(۱) دایره‌ای، مخالف

(فارج از کشور ۱۴۰۱)

۳۳- کدام شکل، می‌تواند نمایش نظریه «زمین مرکزی» باشد؟

☉ مریخ، ☿ زهره، ♀ عطارد، ⊕ ماه، ⊙ زمین و ☼ خورشید

(سراسری نوبت اول ۱۴۰۲)

۳۴- بر مبنای کدام مشاهده، بطلمیوس، نظریه «زمین مرکزی» را ارائه داد؟

(۱) تغییرات منظم مدت شب و روز در سال

(۲) ثابت بودن فاصله ماه و خورشید با زمین

(۳) حرکت شبانه‌روزی ماه و خورشید

(۴) توالی منظم فصل‌ها در منطقه معتدله

۳۵- اگر زمان چرخش سیاره‌ای به دور خورشید حدود ۸ سال به طول انجامد، فاصله آن سیاره تا خورشید حدود چند میلیون کیلومتر است؟

۶۴ (۴)

۴ (۳)

۶۰۰ (۲)

۱۲۰۰ (۱)

۳۶- فاصله سیاره‌ای تا زمین، دو برابر فاصله زمین تا خورشید است. مدت‌زمان گردش این سیاره به دور خورشید برابر چند سال زمینی است؟

$\sqrt{4}$ (۴)

$2\sqrt{2}$ (۳)

$\sqrt{9}$ (۲)

$2\sqrt{2}$ (۱)

۳۷- اگر فاصله سیاره‌ای تا خورشید ۹ برابر فاصله زمین تا خورشید باشد، چند سال طول می‌کشد تا این سیاره، یک بار دور خورشید بچرخد؟

۸۱ (۴)

۲۷ (۳)

۳ (۲)

۱ (۱)

۳۸- اگر مدار سیاره‌ای در فاصله 24×10^8 کیلومتری خورشید قرار داشته باشد. زمان گردش آن به دور خورشید، چند سال است؟

۱۲۵ (۴)

۶۴ (۳)

۳۲ (۲)

۲۷ (۱)

۳۹- سیاره‌ای در فاصله ۷۱۸ میلیون کیلومتری زمین قرار دارد. نور خورشید حدود چند دقیقه طول می‌کشد تا به این سیاره برسد؟

۳۶ (۴)

۵۱ (۳)

۴۸ (۲)

۲۹ (۱)

۴۰- با فرض این که ۱۶۶ دقیقه طول بکشد تا نور ستاره‌ای به زمین برسد، فاصله این ستاره تا زمین برابر چند کیلومتر است؟

8×10^5 (۴)

$4/5 \times 10^8$ (۳)

3×10^9 (۲)

$1/2 \times 10^6$ (۱)

۴۱- فاصله سیاره‌ای فرضی از زمین برابر $124/44$ واحد نجومی است. زمان یک دور گردش این سیاره به دور خورشید تقریباً برابر چند سال زمینی است؟

۱۴۰۵ (۴)

۱۳۸۲ (۳)

۱۵۰۸ (۲)

۱۲۵۷ (۱)

۴۲- زمان یک دور گردش سیاره‌ای به دور خورشید برابر $5\sqrt{5}$ سال زمینی است. فاصله این سیاره از خورشید برابر چند دقیقه است؟

$58/1$ (۴)

$41/5$ (۳)

$33/2$ (۲)

$24/9$ (۱)

۴۳- اگر فاصله مدار سیاره‌ای تا مدار گردش زمین 450×10^6 km باشد، طول سال در این سیاره، چند ماه زمینی به طول می‌انجامد؟

۹۶ (۴)

۸۴ (۳)

۷۲ (۲)

۵۸ (۱)

۴۴- سیاره‌های فرضی A و B به ترتیب هر ۸ و ۲۷ سال، یک بار به دور خورشید می‌گردند. وقتی این سیاره‌ها، زمین و خورشید در یک راستا قرار گیرند،

آن‌گاه نسبت فاصله بین مدار سیاره A و خورشید به فاصله مدار سیاره B و زمین، برابر چند است؟

$0/25$ (۴)

$0/5$ (۳)

۴ (۲)

۲ (۱)

۴۵- نور ستاره‌ای حدود ۳۹ دقیقه نوری طول می‌کشد تا به زمین برسد. وقتی این ستاره، زمین و خورشید در یک راستا قرار می‌گیرند، ستاره و خورشید

حدود چند میلیون کیلومتر از یکدیگر فاصله دارند؟

۹۳۵ (۴)

۸۵۵ (۳)

۷۰۵ (۲)

۶۲۵ (۱)

۴۶- سیاره A، ۸۱ واحد نجومی و سیاره B، ۱۲۱ واحد نجومی با خورشید فاصله دارد. هنگامی که سیاره B یک دور به دور خورشید بچرخد، سیاره A پس از

چند سال سومین دور خود را تکمیل می‌کند؟

۸۵۶ (۴)

۸۳۴ (۳)

۷۶۲ (۲)

۷۲۸ (۱)

۴۷- دو سیاره X و Y به دور خورشید در حال گردش هستند. فاصله مدار گردش آن‌ها از یکدیگر یک واحد نجومی است. اگر مدار گردش سیاره X به خورشید

نزدیک‌تر و زمان گردش سیاره Y برابر با $2\sqrt{2}$ سال زمینی به طول انجامد، نام سیاره X چیست؟

مریخ (۴)

زمین (۳)

زهره (۲)

عطارد (۱)

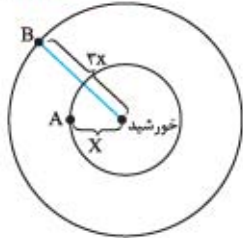
۴۸- پنجمین سیاره‌ای که در نظریه زمین‌مرکزی دور زمین قرار گرفته است، هر ۹۶ ماه یک بار به دور خورشید می‌چرخد. نام این سیاره کدام است و چند دقیقه نوری طول می‌کشد تا نور خورشید به این سیاره برسد؟

- (۱) زحل - ۲۳/۲ (۲) مریخ - ۲۳/۲ (۳) زحل - ۳۳/۲ (۴) مریخ - ۳۳/۲

۴۹- فرض کنید با سفینه‌ای که با سرعت نور حرکت می‌کند از زمین به سمت سیاره‌ای می‌رویم. اگر پس از طی زمان $24/9$ دقیقه به این سیاره برسیم با فرض این که زمین و سیاره در یک سوی خورشید باشند، مدت‌زمان گردش این سیاره به دور خورشید تقریباً چند سال است؟

- (۱) ۲۷ (۲) $\sqrt{27}$ (۳) ۸ (۴) $\sqrt{8}$

(آزمون فیل سیز)

۵۰- با توجه به شکل مقابل، مدت‌زمان حرکت انتقالی سیاره A نسبت به B چه قدر است؟

- (۱) $2\sqrt{3}$ (۲) $\frac{\sqrt{3}}{9}$ (۳) $2\sqrt{3}$ (۴) $\frac{\sqrt{3}}{6}$

۵۱- اندازه‌گیری‌های نجومی درباره دو سیاره A و B نشان می‌دهد که سیاره A، ۳۵ واحد نجومی و سیاره B، ۴۸ واحد نجومی با زمین فاصله دارد. در مدت‌زمان ۶۸۶ سال زمینی کدام رابطه موجود در گزینه‌های زیر، تعداد گردش آن‌ها به دور خورشید را به درستی نشان می‌دهد؟ (تعداد گردش سیاره به دور خورشید = n)

- (۱) $n_A < n_B$ (۲) $n_B < n_A < 4$ (۳) $n_B < 4 < n_A$ (۴) $n_B + 2 < n_A$ (آزمون فیل سیز)

۵۲- اگر یک واحد نجومی را برابر با $1/5 \times 10^8 \text{ km}$ فرض کنیم، نور، فاصله متوسط زمین تا خورشید را در کدام زمان طی می‌کند؟

- (۱) $8'20''$ (۲) $8'3''$ (۳) $48'20''$ (۴) $50'0''$ (سراسری ۹۸)

۵۳- شهابی تقریباً هر ۸ سال، یک بار به دور خورشید می‌گردد. وقتی این شهاب، زمین و خورشید در یک راستا قرار می‌گیرند، شهاب و زمین، حدود چند واحد نجومی از یکدیگر فاصله دارند؟

- (۱) ۳ (۲) ۴ (۳) ۵ (۴) ۲۳ (هراج از کشور ۹۸)

۵۴- نور خورشید حدود ۸ دقیقه طول می‌کشد تا به زمین برسد. نور خورشید حدود چند دقیقه طول می‌کشد تا به سیارکی که هر ۸ سال یک بار دور خورشید می‌چرخد، برسد؟

- (۱) ۶۴ (۲) ۲۲ (۳) $22/6$ (۴) ۱۶ (سراسری ۱۴۰۰)

۵۵- زمین بین سیارکی و خورشید در یک راستا قرار گرفته است. در این حالت سیارک ۲ واحد نجومی با زمین فاصله دارد. حرکت انتقالی این سیارک تقریباً چند سال است؟

- (۱) $1/6$ (۲) $2/8$ (۳) ۳ (۴) $5/2$ (هراج از کشور ۱۴۰۰)

حرکات زمین

۵۶- کدام مورد را می‌توان علت ایجاد فصل‌ها در نقاط مختلف کره زمین دانست؟

- (۱) حرکت وضعی زمین به دور محور فرضی
(۲) انحراف محور زمین نسبت به مدار انتقالی
(۳) تفاوت عرض جغرافیایی با طول جغرافیایی
(۴) مساوی بودن مساحت طی شده در مدار انتقالی

۵۷- کدام گزینه، دلیلی برای عبارت زیر می‌باشد؟

«زوایای تابش خورشید در یک عرض جغرافیایی در طول سال تفاوت دارد.»

- (۱) گردش زمین بر روی مدار بیضوی به دور خورشید
(۲) یکسان نبودن فاصله زمین نسبت به خورشید در طول سال
(۳) چرخش زمین به دور محورش در جهت خلاف عقربه‌های ساعت
(۴) انحراف محور زمین، نسبت به خط عمود بر سطح مدار گردش زمین

۵۸- کدام گزینه عبارت زیر را به طور مناسب تکمیل می‌کند؟

«..... در شکوفه‌زدن درختان و در تفاوت زاویه تابش خورشید در عرض‌های جغرافیایی مختلف مؤثرند.»

- (۱) حرکت وضعی - تمایل محور زمین
(۲) حرکت انتقالی - تمایل محور زمین
(۳) حرکت وضعی - کروی بودن زمین
(۴) حرکت انتقالی - کروی بودن زمین

۵۹- بیشترین اختلاف مدت شبانه‌روز را در فاصله کدام یک از مدارها می‌توان مشاهده کرد؟

- (۱) صفر درجه تا رأس‌الجدی
(۲) $23/5$ تا $66/5$ درجه شمالی
(۳) $12/5$ تا $23/5$ درجه جنوبی
(۴) صفر درجه تا رأس‌السرطان

۶۰- روی مدار استوا میله‌ای را به صورت عمود بر زمین نصب کرده‌ایم. طول سایه این میله به هنگام ظهر شرعی چه روزهایی، تقریباً یکسان است؟

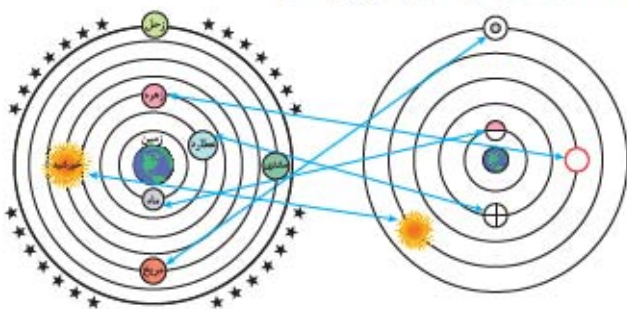
- (۱) اول تیر و اول دی (۲) اول مهر و اول تیر (۳) اول فروردین و اول تیر (۴) همه روزهای سال

پاسخ نامه تشریحی

- ۱- گزینه ۲ یکی از بزرگترین کهکشان‌های شناخته‌شده، کهکشان راه شیری است و منظومه شمسی در لبه یکی از بازوهای آن قرار دارد.
- ۲- گزینه ۳ اگر در شب‌های صاف و بدون ابر، در مکانی که آلودگی نوری ندارد، به آسمان نگاه کنیم، نواری مه‌مانند و کم‌نور، شامل انبوهی از اجرام می‌بینیم. این نوار، کهکشان راه شیری نام دارد.
- ۳- گزینه ۲ ویژگی‌های کهکشان راه شیری: ۱ ماریچی شکل ۲ یکی از بزرگترین کهکشان‌های شناخته‌شده است. ۳ قطر = ۱۰۰ هزار سال نوری $\frac{100000}{1000000} = 0.1$ ضخامت = ۱۰ هزار سال نوری ۴ منظومه شمسی در لبه یکی از بازوهای آن قرار دارد. ۵ در شب‌های صاف و بدون ابر، در مکانی که آلودگی نوری ندارد، به صورت نواری مه‌مانند و کم‌نور، شامل انبوهی از اجرام دیده می‌شود.
- ۴- گزینه ۳ کهکشان‌ها از تعداد زیادی ستاره، سیاره و فضای بین ستاره‌ای (اغلب گاز و گرد و غبار) تشکیل شده‌اند که تحت تأثیر نیروی گرانش متقابل، یکدیگر را نگه داشته‌اند.
- ۵- گزینه ۲ طبق شکل کتاب درسی، منظومه شمسی (خورشید و سیارات آن) در لبه یکی از بازوهای ماریچی قرار دارد. مریخ هم در منظومه شمسی است، پس جایگاه تمام سیارات منظومه شمسی و خورشید است.
- ۶- گزینه ۱ با توجه به شکل کهکشان راه شیری، نسبت ضخامت (\square) ده هزار سال نوری به قطر (\square) صد هزار سال نوری برابر 0.1 است.
- ۷- گزینه ۱ کهکشان‌ها، از تعداد زیادی ستاره، سیاره و فضای بین ستاره‌ای (اغلب گاز و گردوغبار) تشکیل شده‌اند که تحت تأثیر نیروی گرانش متقابل، یکدیگر را نگه داشته‌اند.
- ۸- گزینه ۱ در کیهان، صدها میلیارد کهکشان وجود دارد. کهکشان‌ها، از تعداد زیادی ستاره، سیاره، فضای بین ستاره‌ای (اغلب گاز و گردوغبار) تشکیل شده‌اند، که تحت تأثیر نیروهای گرانش متقابل، یکدیگر را نگه داشته‌اند. اندازه‌گیری‌های نجومی نشان می‌دهند که کیهان در حال گسترش است و کهکشان‌ها در حال دور شدن از یکدیگر هستند. کهکشان راه شیری، شکلی ماریچی دارد که منظومه شمسی ما، در لبه یکی از بازوهای آن قرار دارد.
- ۹- گزینه ۳ براساس نظریه «زمین‌مرکزی» بطلمیوس، زمین ثابت است و ماه و خورشید و پنج سیاره شناخته‌شده آن روزگار، یعنی عطارد، زهره، مریخ، مشتری و زحل، در مدارهایی دایره‌ای به دور زمین می‌گردند.
- نکته** خورشید ستاره و ماه قمر محسوب می‌شوند. نه سیاره!
- ۱۰- گزینه ۱ با توجه به شکل و طرح نظریه زمین‌مرکزی، مدار گردش خورشید بین سیاره‌های زهره و مریخ قرار گرفته است.
- ۱۱- گزینه ۴ کوپرنیک نظریه خورشیدمرکزی را به این صورت بیان کرد: ۱ زمین همراه با ماه و سایر سیاره‌ها در مدار دایره‌ای و به صورت پادساعتگرد به دور خورشید می‌گردد. ۲ حرکت روزانه خورشید در آسمان، ظاهری و نتیجه چرخش زمین به دور محور خود است. بیضی‌بودن مدار گردش سیارات برای اولین بار توسط یوهانس کپلر مطرح شد. ۱۲- گزینه ۱ در هر دو نظریه شکل مدار حرکت سیارات دایره‌ای و جهت حرکت سیارات خلاف حرکت عقربه‌های ساعت بیان شده است.

- ۱۳- گزینه ۱ نیکلاس کوپرنیک نظریه خورشیدمرکزی را به شرح زیر بیان کرد: ۱ زمین همراه با ماه، مانند دیگر سیاره‌ها در مدار دایره‌ای و مخالف حرکت عقربه‌های ساعت به دور خورشید می‌گردد. ۲ حرکت روزانه خورشید در آسمان، ظاهری (از شرق به غرب) و نتیجه چرخش زمین به دور محور خود است. ۱۴- گزینه ۲ موارد (ب) و (ج) به درستی تکمیل می‌کنند. بررسی همه موارد:
- الف** مدار گردش ماه بین زمین و عطارد قرار دارد. **ب** مدار گردش مریخ، بین مشتری و خورشید قرار دارد. **ج** مدار گردش زهره، بین عطارد و خورشید قرار دارد. **د** مدار گردش عطارد بین ماه و زهره قرار دارد.
- ۱۵- گزینه ۴ نیکولاس کوپرنیک، ستاره‌شناس لهستانی که با علم ریاضی نیز به خوبی آشنا بود، با مطالعه حرکت سیارات در زمان‌های مختلف، نظریه خورشیدمرکزی را بیان کرد.
- ۱۶- گزینه ۴ با توجه به شکل نظریه زمین‌مرکزی، می‌توان گفت زحل آخرین و دورترین سیاره‌ای است که به دور زمین در گردش است.
- ۱۷- گزینه ۱ یوهانس کپلر برخلاف کوپرنیک با بررسی یادداشت‌های ستاره‌شناسان دریافت که سیارات در مدارهای بیضوی به دور خورشید حرکت می‌کنند و خورشید همواره در یکی از دو کانون آن قرار دارد. بنابراین فاصله سیاره‌ها با خورشید که در نظریه کوپرنیک همواره ثابت بوده را نقض و اصلاح کرد.
- ۱۸- گزینه ۴ براساس نظریه بطلمیوس، زمین ثابت است و ماه و خورشید و پنج سیاره شناخته‌شده آن روزگار، یعنی عطارد، زهره، مریخ، مشتری و زحل، در مدارهایی دایره‌ای به دور زمین می‌گردند. براساس نظریه کوپرنیک، زمین همراه با ماه، مانند دیگر سیاره‌ها در مدار دایره‌ای به دور خورشید می‌گردد.
- ۱۹- گزینه ۳ نیکولاس کوپرنیک، ستاره‌شناس لهستانی که با علم ریاضی نیز به خوبی آشنا بود، با مطالعه حرکت سیارات در زمان‌های مختلف، نظریه خورشیدمرکزی را بیان کرد:
- ۱ زمین همراه با ماه، مانند دیگر سیاره‌ها در مدار دایره‌ای و مخالف حرکت عقربه‌های ساعت به دور خورشید می‌گردد. ۲ حرکت روزانه خورشید در آسمان، ظاهری و نتیجه چرخش زمین به دور محور خود است. ۲۰- گزینه ۲ بطلمیوس، دانشمند یونانی بیش از دو هزار سال پیش، با مشاهده حرکت ظاهری ماه و خورشید به این نتیجه رسید که زمین، در مرکز عالم قرار دارد و اجرام آسمانی دیگر به دور آن می‌گردند. براساس نظریه زمین‌مرکزی، زمین، ثابت است و ماه، خورشید و پنج سیاره شناخته‌شده آن روزگار یعنی عطارد، زهره، مریخ، مشتری و زحل در مدارهایی دایره‌ای شکل به دور زمین می‌گردند.
- ۲۱- گزینه ۱ قانون سوم کپلر: زمان یک دور گردش سیارات به دور خورشید، با افزایش فاصله آن‌ها از خورشید زیاد می‌شود ($p^3 \propto d^3$).
- ۲۲- گزینه ۲ نیکولاس کوپرنیک مدار حرکت سیارات به دور خورشید را «دایره‌ای» در نظر گرفت، اما یوهانس کپلر مدار حرکت سیارات به دور خورشید را «بیضی» شکل مطرح کرد.

- ۲۲- گزینه ۱ در نظریه خورشیدمرکزی کوپرنیک، مدار گردش سیارات به دور زمین دایره‌ای شکل و جهت چرخش پادساعتگرد تصور می‌شد.
- ۲۳- گزینه ۲ به شکل کتاب توجه کنید:

- ۲۴- گزینه ۲ بطلمیوس، دانشمند یونانی بیش از دو هزار سال پیش، با مشاهده حرکت ظاهری ماه و خورشید، به این نتیجه رسید که زمین، در مرکز عالم قرار دارد و اجرام آسمانی دیگر به دور آن می‌گردند.

- ۲۵- گزینه ۲ با توجه به این که فاصله متوسط زمین از خورشید برابر ۱۵۰ میلیون کیلومتر است که برابر با یک واحد ستاره‌شناسی (واحد نجومی) است، داریم:
 واحد نجومی $d = 1 \text{ AU} \Rightarrow d^2 = 1 \text{ AU}^2 \Rightarrow d = 1 \text{ AU} = 1.5 \times 10^8 \text{ km}$

- ۲۶- گزینه ۲ با توجه به این که فاصله سیاره تا زمین برابر ۲ واحد نجومی هست، پس فاصله سیاره مورد نظر تا خورشید برابر ۳ واحد نجومی خواهد بود.

$$p^2 = d^2 \Rightarrow p^2 = 3^2 \Rightarrow p = \sqrt{3^2} = 3 \text{ سال}$$

۲۷- گزینه ۲ $p^2 = d^2 \Rightarrow p^2 = (9)^2 \Rightarrow p = 27 \text{ سال}$

۲۸- گزینه ۲

واحد نجومی ۱	$150,000,000 \text{ km}$
x	$24 \times 10^8 \text{ km}$

$$\text{واحد نجومی } d = 16 \Rightarrow x = 16 \Rightarrow d = 16$$

$$p^2 = d^2 \Rightarrow p^2 = (16)^2 \Rightarrow p = 64$$

۲۹- گزینه ۲

$$\begin{cases} 150 \times 10^6 \text{ km} = 1 \text{ واحد نجومی} = \text{فاصله زمین تا خورشید} \\ (718 \times 10^6 \text{ km}) = \text{فاصله سیاره تا خورشید} \\ + (150 \times 10^6 \text{ km}) = 868 \times 10^6 \text{ km} \end{cases}$$

$$\frac{150 \times 10^6 \text{ km}}{868 \times 10^6 \text{ km}} \cong \frac{8/3 \text{ دقیقه نوری}}{x} \Rightarrow x = 48 \text{ دقیقه نوری}$$

۴۰- گزینه ۲ با توجه به این که فاصله متوسط زمین تا خورشید (۱۵۰ میلیون کیلومتر) معادل ۸/۳ دقیقه نوری است، داریم:

$$\frac{8/3}{166} = \frac{150}{x} \Rightarrow x = 3000 \text{ میلیون کیلومتر} = 3 \times 10^9$$

۴۱- گزینه ۴ برای استفاده از رابطه کیپلر بایستی فاصله ستاره را از خورشید به دست آوریم:

$$\begin{cases} 1 \text{ واحد نجومی} = \text{فاصله زمین تا خورشید} \\ \text{واحد نجومی } 1 = 124/44 + 1 = 125/44 \end{cases}$$

$$p^2 = d^2 \Rightarrow p^2 = (125/44)^2 \Rightarrow p = 14.05 \text{ سال زمینی}$$

- ۲۳- گزینه ۲ با توجه به نظریه کیپلر، هر سیاره در مداری بیضوی، چنان به دور خورشید حرکت می‌کند، که خورشید همواره در یکی از دو کانون (نه مرکز) آن قرار گرفته است.

- ۲۴- گزینه ۴ بطلمیوس، دانشمند یونانی بیش از دو هزار سال پیش، با مشاهده حرکت ظاهری ماه و خورشید، به این نتیجه رسید که زمین، در مرکز عالم قرار دارد و اجرام آسمانی دیگر به دور آن می‌گردند.

- ۲۵- گزینه ۴ مدار گردش سیارات در نظریه زمین‌مرکزی بطلمیوس همانند نظریه خورشیدمرکزی کوپرنیک دایره‌ای است.

- ۲۶- گزینه ۴ نظریه خورشیدمرکزی:
- زمین به همراه ماه و دیگر سیارات در مدارهایی دایره‌ای شکل و به صورت پادساعتگرد به دور خورشید می‌گردد.
 - حرکت روزانه خورشید در آسمان، ظاهری است و نتیجه چرخش زمین به دور محور خود است.

- ۲۷- گزینه ۱ در زمان حضیض خورشیدی (اول دی‌ماه) مقدار واحد نجومی به حداقل می‌رسد مثلاً برای سیاره زمین ۱۴۷ میلیون کیلومتر خواهد شد و سرعت گردش سیاره به حداکثر خواهد رسید.

- ۲۸- گزینه ۴ موارد (ج) و (د) درست‌اند.
- در اول دی‌ماه زمین در کم‌ترین فاصله از خورشید قرار دارد و سرعت گردش آن به حداکثر مقدار خود می‌رسد، سپس از اول دی‌ماه تا اول تیر، سرعت گردش به تدریج کم‌تر شده در نتیجه حرکت زمین از نوع کندشونده خواهد بود.

- در اول تیرماه زمین در بیشترین فاصله از خورشید قرار دارد و سرعت گردش آن به حداقل مقدار خود می‌رسد، سپس از اول تیرماه تا اول دی، سرعت گردش به تدریج بیشتر شده در نتیجه حرکت زمین از نوع تندشونده خواهد بود.

- ۲۹- گزینه ۲ بررسی گزینه‌ها:
- گزینه ۱: نیکولاس کوپرنیک با مطالعه حرکت سیارات در زمان‌های مختلف، نظریه خورشیدمرکزی را بیان کرد.
- گزینه ۲: جهت حرکت سیارات در تمام نظرات پادساعتگرد است.
- گزینه ۳: حرکت روزانه خورشید در آسمان، ظاهری و نتیجه چرخش زمین به دور محور خود است.
- گزینه ۴: زهره دومین سیاره در نظریه بطلمیوس و نزدیک‌ترین سیاره به عطارد است. (ماه قمر و خورشید ستاره است. سیاره نیستند!)

- ۳۰- گزینه ۱ پس از آن که کوپرنیک، نظریه خورشیدمرکزی را مطرح کرد، یوهانس کیپلر، به بررسی دقیق یادداشت‌های ستاره‌شناسان پرداخت و دریافت که سیارات در مدارهای بیضوی، به دور خورشید در حرکت می‌باشند (نه دایره‌ای).

- ۳۱- گزینه ۲ طبق قانون سوم کیپلر، زمان یک دور گردش سیاره به دور خورشید (P) با افزایش فاصله از خورشید (d) افزایش می‌یابد و بین آن‌ها رابطه $p^2 \propto d^3$ برقرار است.

- بررسی سایر گزینه‌ها:
- گزینه ۱: حرکت روزانه خورشید در آسمان ظاهری است و نتیجه گردش زمین به دور محور خود است. (حرکت وضعی)
- گزینه ۲: هر چه سیاره (زمین) به خورشید نزدیک‌تر باشد، مدار گردش آن به دور خورشید کوچک‌تر است و سیاره فاصله موجود را با سرعت بیشتری و در زمان کم‌تری طی می‌کند.
- گزینه ۴: مدار گردش زمین به دور خورشید بیضی شکل و به صورت پادساعتگرد است.

- ۳۱- گزینه ۲ طبق قانون سوم کیپلر، زمان یک دور گردش سیاره به دور خورشید (P) با افزایش فاصله از خورشید (d) افزایش می‌یابد و بین آن‌ها رابطه $p^2 \propto d^3$ برقرار است.

- گزینه ۱: حرکت روزانه خورشید در آسمان ظاهری است و نتیجه گردش زمین به دور محور خود است. (حرکت وضعی)

- گزینه ۲: هر چه سیاره (زمین) به خورشید نزدیک‌تر باشد، مدار گردش آن به دور خورشید کوچک‌تر است و سیاره فاصله موجود را با سرعت بیشتری و در زمان کم‌تری طی می‌کند.

- گزینه ۴: مدار گردش زمین به دور خورشید بیضی شکل و به صورت پادساعتگرد است.

۴۸- گزینه ۳ ترتیب اجرام آسمانی در نظریه بظلمیوس:

زمین ← قمر ماه ← سیاره عطارد ← سیاره زهره ← ستاره خورشید ←
سیاره مریخ ← سیاره مشتری ← سیاره زحل (پنجمین سیاره)

$$p^T = d^T \Rightarrow d^T = 64 \Rightarrow d = 4$$

۹۶ ماه = ۸ سال
پس فاصله زحل تا خورشید ۴ واحد نجومی است.

حالا با یک تناسب ساده به جواب می‌رسیم:

$$\frac{1}{4} = \frac{8/3}{x} \Rightarrow x = 33/2$$

۱ واحد نجومی فاصله زمین تا خورشید
۴ واحد نجومی فاصله زحل تا خورشید

۳۳/۲ دقیقه طول می‌کشد تا نور خورشید به زحل برسد.

۴۹- گزینه ۳

$$x = v \times t = 3 \times 10^8 \text{ (m/s)} \times 24/9 \times 60 \text{ (s)}$$

$$= 4482 \times 10^8 \text{ m} = 4482 \times 10^5 \text{ km}$$

$$d = (4482 \times 10^5) + (1500 \times 10^5)$$

$$= 5982 \times 10^5 \text{ km}$$

$$\square = \frac{5982 \times 10^5}{1500 \times 10^5} = 4$$

واحد نجومی = ۴

$$P^T = d^T \Rightarrow P^T = (4)^T \Rightarrow P = 8 \text{ سال}$$

۵۰- گزینه ۲ با توجه به قانون سوم کپلر داریم:

$$P_A^T = (x)^T \Rightarrow P_A = \sqrt{x^T} = x\sqrt{x}$$

$$P_B^T = (3x)^T \Rightarrow P_B = \sqrt{(3x)^T} = 3x\sqrt{3x}$$

$$\frac{P_A}{P_B} = \frac{x\sqrt{x}}{3x\sqrt{3x}} = \frac{1}{3\sqrt{3}} = \frac{\sqrt{3}}{9}$$

۵۱- گزینه ۲

$$\square \text{ سیاره: } p^T = d^T \Rightarrow p^T = (25+1)^T = 36^T$$

$$\Rightarrow p^T = (6^T)^T \Rightarrow p = 216$$

سال زمینی = ۲۱۶

$$\square \text{ سیاره: } p^T = d^T \Rightarrow p^T = (48+1)^T = 49^T$$

$$\Rightarrow p^T = (7^T)^T \Rightarrow p = 343$$

سال زمینی = ۳۴۳

$$\Rightarrow \begin{cases} \square \text{ سیاره} \Rightarrow \frac{686}{216} = 3/2 \\ \square \text{ سیاره} \Rightarrow \frac{686}{343} = 2 \end{cases}$$

در مدت زمان ۶۸۶ سال زمینی

$$\Rightarrow n_A = 3/2 \Rightarrow n_B < n_A < 4$$

$$\Rightarrow n_B = 2$$

۵۲- گزینه ۱ فاصله زمین تا خورشید ۱۵۰ میلیون کیلومتر و سرعت نور

۳۰۰ میلیارد کیلومتر بر ثانیه می‌باشد، پس ۸/۳۳ دقیقه طول می‌کشد تا نور به زمین برسد. این زمان معادل حدود ۸ دقیقه و ۲۰ ثانیه می‌باشد.

$$t = \frac{150 \times 10^6}{300000000} \Rightarrow t = 500 \text{ s} \quad t = 500 \div 60 = 8/3 \text{ دقیقه}$$

$$8/3 \text{ دقیقه یعنی } 8 \text{ دقیقه و } 0/3 \text{ یک دقیقه (} 60 \times 0/3 = 18 \text{ s)}$$

۵۳- گزینه ۱ $p^T = d^T$

$p =$ زمان گردش یک دور سیاره به دور خورشید (برحسب سال زمینی)

$d =$ فاصله از خورشید (برحسب واحد نجومی)

۴۲- گزینه ۲ با توجه به رابطه قانون سوم کپلر، فاصله را به دست می‌آوریم:

$$\begin{cases} p^T = d^T \\ p = 5\sqrt{5} \text{ سال} \end{cases}$$

دقیقه نوری ۸/۳ = ۱ واحد نجومی = فاصله زمین تا خورشید

$$\Rightarrow (5\sqrt{5})^T = d^T \Rightarrow d = 5 \text{ واحد نجومی}$$

تبدیل واحد نجومی به دقیقه نوری

$$\Rightarrow d = 5 \times 8/3 = 41/5 \text{ دقیقه نوری}$$

۴۳- گزینه ۲

$$\begin{cases} 15 \times 10^6 \text{ km} = 1 \text{ واحد نجومی} \\ 150 \times 10^6 \text{ km} = 10 \text{ واحد نجومی} \\ \text{فاصله سیاره تا خورشید} \\ = (45 \times 10^6 \text{ km}) + (150 \times 10^6 \text{ km}) \\ = 6 \times 10^8 \text{ km} \end{cases}$$

$$d = 6 \times 10^8 \text{ km}$$

$$\xrightarrow{\text{تبدیل به واحد نجومی}} d = \frac{6 \times 10^8 \text{ km}}{150 \times 10^6 \text{ km}} = 4 \text{ واحد نجومی}$$

$$p^T = d^T \Rightarrow p^T = (4)^T \Rightarrow p = 8 \text{ سال} = 8 \times 12 = 96 \text{ ماه}$$

۴۴- گزینه ۲ براساس رابطه کپلر داریم:

$$\square = 4 \Rightarrow ((2)^T)^T = d^T \Rightarrow p^T = d^T \Rightarrow \square = 4$$

$$\square = 9 \Rightarrow ((3)^T)^T = d^T \Rightarrow p^T = d^T \Rightarrow \square = 9$$

$$\frac{\text{فاصله سیاره A تا خورشید}}{\text{فاصله سیاره B تا زمین}} = \frac{4}{9-1} = 0/5$$

۴۵- گزینه ۲ نور خورشید حدود ۸/۳ دقیقه نوری طول می‌کشد تا به زمین برسد.

۱ واحد نجومی = ۱۵۰ میلیون کیلومتر

$$\frac{8/3}{39} = \frac{1}{x} \Rightarrow x = 4/7 \text{ فاصله ستاره از زمین}$$

واحد نجومی $4/7 + 1 = 5/7 = 5/7 \times 150000000 = 857$ میلیون کیلومتر

فاصله ستاره از خورشید ۸۵۷ میلیون کیلومتر
برحسب کیلومتر

۴۶- گزینه ۲

$$\square \text{ سیاره: } d = 81 \xrightarrow{p^T = d^T} p^T = (9^T)^T$$

$$\Rightarrow \square = 729 \text{ سال زمینی}$$

$$\square \text{ سیاره: } d = 121 \xrightarrow{p^T = d^T} p^T = (11^T)^T$$

$$\Rightarrow \square = 1331 \text{ سال زمینی}$$

سیاره \square هر ۷۲۹ سال یک بار به دور خورشید می‌چرخد. سیاره \square نیز هر ۱۳۳۱ سال. سیاره \square پس از ۲۱۸۷ سال سومین دور خود را به دور خورشید می‌زند. یعنی ۸۵۶ سال پس از گردش سیاره \square به دور خورشید:

$$2187 - 1331 = 856$$

۴۷- گزینه ۲ زمان چرخش سیاره \square را داریم، بنابراین با استفاده از رابطه

$$p^T = d^T \text{ فاصله مدار چرخش آن را از خورشید به دست می‌آوریم:}$$

$$p^T = d^T \Rightarrow (2\sqrt{2})^T = d^T \Rightarrow d = 2$$

یعنی مدار چرخش سیاره \square دو واحد نجومی از خورشید فاصله دارد و از طرفی سیاره \square به اندازه یک واحد نجومی به خورشید نزدیک‌تر است، یعنی فاصله آن از خورشید یک واحد نجومی است و این فاصله فقط مخصوص زمین است.